

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Литвиненко Віта Валеріївна

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО
ЧИТАННЯ**

Спеціальність: 013 Початкова освіта
Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ Н. М. Павлущенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

« ____ » _____ 2021 року

Виконавець

_____ В.В.Литвиненко

« ____ » _____ 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	7
1.1. Психолого-педагогічна сутність поняття «креативне мислення»	7
1.2. Передумови формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.....	16
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	28
2.1. Критеріально-рівнева оцінка сформованості креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання	28
2.2. Методичні рекомендації щодо формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання	41
Висновки до розділу 2	51
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Процес глибоких змін, що відбуваються в сучасній освіті, висуває в якості пріоритетної проблему творчості, розвитку творчого мислення, що сприяє формуванню творчого потенціалу особистості, що відрізняється неповторністю, оригінальністю. В освітніх установах нашої країни йде освоєння нових розвиваючих технологій.

За нинішніх умов відсутність зацікавленістю читанням, у традиційному його розумінні, призводить до того, що дітей, які беруть із задоволенням книжку до рук стає все менше, фактично спостерігається спад читацького інтересу. Змінити ситуацію, сприяти розвитку творчих здібностей учнів початкових класів можливо через використання підходів до формування креативного мислення при організації і проведенні уроків літературного читання, оскільки цей вік найсприятливіший для розвитку творчого потенціалу дитини. Відтак, для розвитку креативності учнів початкових класів Нова українська школа вимагає нових підходів до організації освітнього процесу й, звісно, відповідної підготовки вчителів початкових класів.

Стратегія сучасної освіти полягає в наданні можливості всім учням початкових класів проявити свої таланти і творчий потенціал, що має на меті можливість реалізації особистих планів. Ці позиції відповідають сучасним гуманістичним тенденціям розвитку школи, для якої характерна орієнтація педагогів на особистісні можливості учнів початкових класів.

Формування креативного мислення є процесом довготривалим і складним, який починається з перших кроків залучення учнів початкових класів до дитячої літератури на уроках літературного читання. Цей рух обумовлений активністю думки і почуття, пам'яті і уяви, ступенем спостережливості і загальним мовним розвитком читача.

Предмет «Літературне читання» є одним із основних в системі підготовки учнів початкових класів. Він формує функціональну грамотність, загально-навчальні навички читання і вміння працювати з текстом; водночас пробуджує інтерес учнів до читання творів художньої літератури, сприяє загальному

розвитку і вихованню дітей. Уроки літературного читання ефективно сприяють формуванню креативного мислення, адже для маленького читача сприйняття літературного світу, засноване на комбінуванні різних подій, фактів і явищ безпосередньої реальності і створенні нових елементів нового світу, по суті відповідає особливостям процесів уяви, творчого мислення і творчої діяльності, тобто сукупності сфер розвитку креативного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку креативного мислення розглядалася психологами і педагогами в рамках різних концепцій. Так психологи І. Волков, Я. Пономарьов та інші розглядають творче мислення, через діяльнісні критерії та критерії досягнень, у той же час Я. Пономарьов зазначає, що з креативністю поєднані дві особистісні якості: інтенсивність пошукової мотивації і чутливість до побічних утворень, які виникають при розумовому процесі, що є характерним для молодшого шкільного віку; Н. Лейтес, В. Штерн та інші розглядали творче мислення як особливий вид обдарованості. Творче мислення в контексті проблеми креативності представлено в працях В. Дружиніна, Є. Лютова, Т. Баришевої, Є. Ільїна. У контексті проблеми обдарованості творче мислення представлено також в працях Б. Теплова, А. Матюшкіна та інших.

Проблема розвитку креативного мислення молодших школярів розглянута й в роботах відомих педагогів Ю. Бабанського, Т. Щербакова, А. Турчина, умови успішного розвитку креативного мислення дитини розглядають через методи оптимізації процесу навчання.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Відповідно до мети поставлені наступні *завдання*:

1. Проаналізувати сутність поняття «креативне мислення» в психолого-педагогічній літературі.
2. Визначити передумови формування креативного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі.

3. Здійснити діагностику рівнів креативного мислення учнів початкових класів.

4. Запропонувати методичні рекомендації щодо формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Об'єкт дослідження – формування креативного мислення учнів початкових класів.

Предмет дослідження – особливості формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Матеріали і методи дослідження: теоретичне дослідження: вивчення, узагальнення, систематизація і аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; дослідницька робота: бесіди, спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний) для уточнення рівнів креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання; статистичні методи: кількісно-якісний аналіз емпіричних даних, математична обробка здобутих експериментальних показників, методи графічного зображення результатів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що визначено передумови розвитку креативного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі; уточнено рівні креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання; схарактеризовано специфіку інтерактивних технологій для формування креативності молодших школярів; розроблено методичні рекомендації щодо формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-практичні матеріали, отримані в процесі дослідження, сприятимуть збагаченню сучасного педагогічного знання з формування креативного мислення учнів початкових класів.

Апробація результатів та публікації. Основні положення і результати магістерського дослідження обговорено на VI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції для студентів, магістрів та молодших науковців

«Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (листопад 2020р., м. Суми) та IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів та молодих науковців: «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (квітень 2021 р., м. Суми); Загальна кількість публікацій з теми дослідження – 2.

Структура та обсяг роботи. Магістерська складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (75 найменування), 2 додатків. Повний обсяг роботи складає 66 сторінок, з них 53 – основного тексту. Дослідження вміщує 1 таблицю, 1 діаграму.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

1.1. Психолого-педагогічна сутність поняття «креативне мислення»

Згідно з дослідженнями в історичному контексті співвідношення понять творчості та креативності тривалий час було предметом наукових дискусій. У даний час в науковій літературі існує тенденція до диференціації понять «творчість» і «креативність».

Традиційне поняття «творчість» має широкий спектр визначення. Родовим компонентом, що визначає творчість, є діяльність. Дане положення є загальноприйнятим у вітчизняній науці, як і положення про критерії самої творчості та її результати – новизни [20, с. 79].

Вивчення та аналіз психологічної, педагогічної літератури показує, що поняття «творчість» є досить великим і приваблює дослідників великої кількості галузей наукових знань.

У психологічних дослідженнях різних методологічних характеристик феномен творчості вивчається найбільш детально, трактується з різних позицій.

Так, З. Фрейд, засновник психоаналітичної теорії, давав визначення творчості як однієї з форм активності особистості, яка здатна виникати в процесі зняття внутрішньої напруги за допомогою перенаправлення своєї енергії на досягнення позитивних, соціально схвалюваних цілей.

Пізніше в гуманістичній психології в працях А. Маслоу, К Роджерса з'являється інша спрямованість вивчення феномена творчості. Психологи-гуманісти описують творчість з точки зору здатності до глибокому осмислення і усвідомлення власного досвіду, як самоактуалізацію і здатність до самовираження [45, с. 127].

У сучасних психологічних словниках поняття творчість трактується в широкому і вузькому сенсі слова.

«Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріали та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань» [23, с. 326].

У психології феномен творчості розглядається з двох точок зору: з точки зору психологічного процесу створення нового, а також з точки зору сукупності властивостей особистості, що забезпечують її включеність в даний процес. Творчість є необхідною умовою для створення чогось нового, що нема аналогів [37, с. 77].

У своїй праці Т. Колодій згадував про американського психолога Р.Стернбена який писав, що для творчості необхідна наявність шести специфічних, але взаємопов'язаних між собою джерел, до яких він відносить: інтелектуальні здібності, знання, особистісні якості, мотивація, оточення (середовище), типи мислення [40, с. 119].

Л.Виготський продовжуючи лінію вивчення феномена творчості, акцентує увагу на психологічних механізмах творчості, формулюючи визначення даного поняття наступним чином: – це «духовна діяльність, результатом якої є створення оригінальних цінностей, встановлення нових, раніше невідомих фактів, властивостей і закономірностей матеріального світу і духовної культури». На думку психолога, творчість і творчий процес функціонує як єдина цілісна система, і в якості основних її характеристик виділяються наступні компоненти: несвідомі компоненти психіки, спонтанність, непередбачуваність результату, автономність, ефективність, символізм проявів, релятивізацію протилежностей, широкий часовий діапазон:

від спресованості в мить до розгорнутості і диференційованості різних етапів. [15, с. 10].

С.Новосьолов визначення творчих здібностей особистості дає на стику педагогіки і психології, вказуючи, що творчі здібності – це «синтез властивостей та індивідуально-психологічні здібності особистості, які є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного виду творчої діяльності. Творчі здібності не зводяться тільки до наявних у індивіда знань, умінь і навичок. Вони виявляються в частоті розсуду і усвідомлення особистістю ситуації нового виду, в кількості і чіткості формування творчих завдань, в швидкості і результативності знаходження і оволодіння новими способами діяльності, в рівні новизни і суспільної значущості отриманого творчого результату» [47, с. 87].

З педагогічної точки зору творчість являє собою один з видів людської діяльності, який є цілісним процесом завдяки ряду властивих йому специфічних ознак, а саме:

- наявність протиріччя, проблемної ситуації або творчого завдання;
- соціальна, особиста значимість, прогресивність;
- наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов, умов для творчості;
- наявність суб'єктивних передумов для творчості (особистісних якостей, знань, умінь, особливо позитивної мотивації, творчих здібностей);
- новизна і оригінальність процесу або результату [5, с. 79].

Творчість здійснюється через діяльність, реалізується в діяльності та інтегрує діяльність у свою структуру. Але також творчий процес корелює з процесом діяльності за рядом структурних ознак (потреби, мотиви, дії і т.д.), що дає можливість розрізностей обох процесів. Опис даних процесів оптимально представлено за ознаками «подібність – відмінність» [17, с. 51].

Однією з останніх за часом виникнення концепцій творчості, прийнятих педагогами, є так звана «теорія інвестування». Дана концепція була розроблена Р. Стернбергом і Д. Лавертом, вони стверджували, що «для творчості необхідна

незалежність мислення від стереотипів і зовнішнього впливу. Творча людина самостійно ставить проблеми і автономно їх вирішує». Творчість є однією з основоположних характеристик особистості [66, с. 134].

Таким чином, творчість являє собою одну з необхідних умов розвитку особистості, яка включає в себе творчу діяльність, що веде до появи нових ідей, продуктів і відкриває нове в самому суб'єкті в уже існуючих формах культури. Даний процес неможливий без участі пізнавальних здібностей індивіда, його мотиваційної та ціннісної сфер.

Англомовним аналогом поняттю творчості є поняття «креативність». Дане поняття розглядається в працях вчених – як педагогів, так і психологів.

На буденному рівні креативність проявляється як кмітливість – здатність досягати мети, знаходити вихід з уявної безвихідної ситуації використовуючи предмети і обставини нестандартним образом. Ширше – нетривіальне і дотепне рішення проблеми [21, с. 3].

З 50-х років XX століття психологічній науці став відомий феномен креативність. Поняття «креативність» (від лат. creatio – створення, творче) має достатнє поширення в наш час і в вітчизняній, і в зарубіжній психологічній науці.

Вперше поняття креативності було використано Д. Сімпсоном в 1922 році для визначення здатності людини відмовлятися від стандартних, стереотипних способів мислення. Але активно креативність вивчається психологами, починаючи з другої половини XX століття. У даний час існує безліч різних точок зору на поняття «креативність». І, в зв'язку з цим, існує ряд визначень даного поняття.

Д. Перкінс у своїх працях спирався на роботи Дж. Гілфорда і Е. Торранса в 1950 році. Ці вчені спочатку креативність розглядали з точки зору універсальної пізнавальної здатності людини, як здатність до створення чогось нового. Також Дж. Гілфордом і Е. Торрансом були описані наступні критерії креативності:

- швидкість (легкість, продуктивність). Даний критерій представляє собою швидкість творчого мислення, яка вимірюється загальним числом правильних відповідей на конкретне питання або варіантів відповідей при розмірковуванні;

- гнучкість. Критерій характеризується здатністю до швидкого перемикання і визначається числом груп даних відповідей;

- оригінальність. Критерій відображає своєрідність творчого мислення, неординарністю підходу до проблеми; визначається числом рідкісних відповідей, оригінальністю структури відповіді;

- точність. Критерій є показником стрункості, логічності творчого мислення, адекватності поставленої мети;

- схильність до ризику. Критерій демонструє здатність застосування незвичайних матеріалів, кольорів, образів, шляхів вирішення проблеми, можливо невластивих даних проблемі [50, с. 88]

В.Барко досліджуючи роботи Дж. Гілфорда виявив, що американський психолог також визначив креативне мислення як «тип мислення, що йде в різних напрямках». Таке мислення передбачає зміну шляхів вирішення завдання, призводить до несподіваних результатів і висновків. Креативне мислення базується на уяві та передбачає наявність декількох варіантів відповіді на одне і теж питання. Це є умовою самовираження людини і виникнення оригінальних ідей. Дж. Гілфорд стверджував, що креативне мислення можна охарактеризувати чотирма головними якостями: гнучкістю, точністю, швидкістю і оригінальністю. Гнучкість є здатністю висловлювати широке різноманітність ідей. Точність є здатністю вдосконалювати і надавати завершений вигляд власним думкам, закінченістю. Швидкість є здатністю висловлювати якомога більше ідей за певний інтервал часу. У цьому випадку важлива кількість ідей, а не їх якість. Оригінальність є здатністю генерувати нові нетривіальні ідеї і може проявлятися у відповідях, які не збігаються із загальноприйнятими.

У даний час ряд досліджень присвячений вивченню структури креативності. Дж. Гілфорда описує шість складових креативності:

- здатність до виявлення, розкриття і постановки проблем;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- здатність відповідати на подразники нестандартним способом;
- здатність видозмінювати і вдосконалити об'єкт;
- здатність до синтезу та аналізу [7, с. 22].

В.Макаренко у своїй праці згадував У. Сімпсона для якого поняття креативність визначається як здатність до руйнування звичного порядку проходження ідей в розумовому процесі. Під креативністю у психології також розуміють здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від буденних схем мислення, швидко знаходити рішення проблемних ситуацій [44, с. 71].

С. Шурухт розуміє під креативністю «процес подолання відсталості в мисленні, почуттях, спілкуванні. Креативна людина завжди більш терпима до оточуючих: вона готова прийняти, що звичний для неї спосіб поведінки, може бути, не найкращий, але прийнятий нею саме в силу звички; а також, що кожна людина живе в своєму світі і бачить цей світ по-своєму, самотійно, а не так, як йому нав'язують ті, хто його оточують» [73, с. 51].

Н. Гордіюк спираючись на праці Л. Лебедевої вказує, що креативність (в широкому сенсі) необхідно розглядати як самотійний феномен, прояви якого доступні спостереженню в процесі людської творчості, результаті (продукті творчого процесу), характеристиках (властивостях) особистості як приналежності креативного типу особистості [24].

Креативність виступає однією з умов творчого саморозвитку особистості людини, а також є суттєвим резервом її самоактуалізації. Вона проявляється як сприйнятливість, чутливість до проблем, відкритість до нових ідей і схильність руйнувати або змінювати усталені стереотипи з метою заснування нового, отримання нетривіальних, несподіваних і незвичайних рішень життєвих проблем [6, с. 7].

На даний момент можна говорити про сформовані традиції розуміння креативності як здатності, що відображає глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення, виходити за межі відомого; як інтегральної властивості особистості, що втілює її творчі можливості.

При вивченні явища креативності авторами розглядалися і описувалися різні моделі структури креативності.

В. Андрія спираючись на дослідження Т. Баришевою і Ю. Жигаловим виявив, що вченими була розроблена теоретична модель структури креативності. На їхню думку, креативність включає сім симптомо-комплексів: мотиваційний, емоційний, інтелектуальний, естетичний, екзистенціальний, комунікативний, компетентнісний. Кожен з цих симптомо-комплексів є підсистемою креативності і включає ряд психологічних параметрів (субелементів) [2, с. 87].

Т. Волобуєва у своїй праці згадувала Д. Фелдманом яким була запропонована модель креативного процесу, складається з трьох взаємодоповнюючих частин. До неї входять три взаємопов'язані між собою складові, до яких відносяться:

- рефлексія: є основним процесом, що відрізняє людину від тварин, що дозволяє формувати самосвідомість, самооцінку, за допомогою мови планувати, відображати і аналізувати світ;

- цілеспрямованість або інтенціональність: процес, що дозволяє організувати пережитий досвід «всередині і зовні організму», разом з вірою в можливість змін на краще дозволяє реально змінювати навколишнє середовище;

- володіння способами трансформації та реорганізації: процеси, які пропонуються культурою і обумовлюють індивідуальні відмінності процесів і явищ [18, с. 52].

На думку Т. Ю. Хабарової, креативність молодших школярів розглядається з точки зору здатності особистості до нестандартного способу

організації та здійснення творчої діяльності з постановкою нових цілей, використанням елементів оригінальності в способи її реалізації, а також новим розподілом ролей і оновленням наявного досвіду участі в індивідуальній та колективній творчості [72, с. 17].

Когнітивний аспект розкриває креативність у порівнянні з рівнем інтелекту людини. Так як дане явище є проблемою взаємозв'язку створення нового з придбанням і застосуванням вже вироблених знань і сформованих умінь. Відповідно до цього, креативність ототожнюється з інтелектом особистості і може вимірюватися з допомогою коефіцієнта інтелекту. Вчені-дослідники інтелектуальних здібностей особистості стверджують, що високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень розвитку креативності.

В особистісному аспекті креативність є особливістю творчо обдарованої людини, пов'язану зі створенням їм нових матеріальних і ідеальних продуктів. Для представників даного напрямку основоположним моментом є вивчення особистісних особливостей людей, які творчо проявили себе, в результаті чого створюється їх узагальнений особистісний портрет [65, с. 126].

І.Голубченко у працях Е. Подгузової знайшла відомості про критерії креативності:

1. Нестандартність. Відбувається необґрунтоване зміщення сенсу понять: здатність до творчості ототожнюється з нестандартністю, нестандартність, в свою чергу, з оригінальністю. Нестандартність – поняття більш широке, ніж поняття оригінальність.

2. Осмисленість. Чим більше результат відповідає цьому критерію, тим він більш креативніше результат.

3. Цінність продукту: продукт повинен справляти яскраве враження і бути генералізованим, економним, містити незвичайні сенсорні образи або трансформації, бути цінованим або використовуваним соціумом або представниками тієї сфери, в якій він був створений [22].

Підводячи підсумок аналізу психолого-педагогічної літератури відзначимо, що поняття «творчість» передбачає не тільки і не стільки

особливий психічний процес, скільки результат специфічним чином організованого сприйняття, переробки та відтворення різних сторін об'єктивної реальності. Поняття «креативність» більш орієнтоване на особистість, будучи умовою творчого саморозвитку особистості, а також істотним резервом її самоактуалізації, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому та/або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення.

Структура креативності може бути представлена компонентами, які виступають одночасно етапами розвитку здатності до творчості в дитинстві. Також важливою характеристикою є дотримання умов розвитку креативності особистості. Молодший шкільний вік розглядається як сензитивний період для розвитку креативності та творчої активності особистості, дитина в цей віковий період є активною і допитливою за своєю природою, а середовище може бути насичене розвиваючими креативність факторами.

Отже, творчі здібності не є вродженими, за певних умов вони можуть проявлятися і розвиватися. Творчі здібності учнів початкових класів – індивідуальна динамічна особистісна освіта. Вони проявляються і розвиваються тільки в відповідних видах діяльності і тільки за наявності значимої для суб'єкта внутрішньої мотивації. Велику роль у розвитку здібностей відіграє особистість педагога.

При розгляді креативності як творчої здатності вчені зазначають, що її розвиток і прояв мають тісний зв'язок з інтелектом, перспективними особливостями, а також з емоційно-вольовою сферою і характерологічними особливостями, які виражаються в діяльності людини.

Отже, креативність є рівнем творчої обдарованості та здатності до творчості, які складають відносно стійку характеристику особистості, вона є необхідною якістю особистості сучасної людини, тому що сучасній людині потрібно досить швидко змінюватися, весь час розвиватися і рости, щоб бути затребуваною в суспільстві.

1.2. Передумови формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання

Перш ніж перейти до розгляду особливостей розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку, звернемося до психологічних і вікових особливостей цього віку. Порівняльним видом діяльності в цьому віковому періоді є навчальна діяльність, яка приходить на зміну ігровій.

Навчальна діяльність тісно пов'язана з усіма психічними процесами дитини. Розвиток здібностей, навичок і умінь дитини відбувається в процесі навчання і виховання, в процесі соціалізації в цілому [11, с. 387].

Формування креативності протягом життя людини відбувається нерівномірно. Ю. Тамберг вважає, що сензитивним періодом розвитку креативності є вік від 5 до 15 років [69, с. 27].

В. Дружинін і Н. Хазратова, які вважають, що креативність формується на основі загальної обдарованості (так само як і інтелект), виділяють мінімум дві фази розвитку креативності [29, с. 184].

Перша фаза, яка настає в 3-5 років, розвиток «первинної» креативності як загальної творчої здатності, неспеціалізованої по відношенню до певної області людської життєдіяльності. У цей час наслідування дитини значимому дорослому як креативному зразку, можливо, є основним механізмом формування креативності. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить в латентний стан (феномен «дитячої творчості»).

Друга фаза співвідноситься з підлітковим і юнацьким віком (від 13 до 20 років). У цей період на основі «первинної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здатність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності як її «зворотна сторона», доповнення та альтернатива. На цьому етапі особливу, значиму роль відіграє «професійний» зразок, підтримка сім'ї та однолітків. Друга фаза закінчується запереченням власної наслідувальної продукції і негативним ставленням до колишнього «ідеалу».

Для повноцінного розвитку особистості, і, відповідно, креативності дітей, необхідно:

1. Забезпечення розвитку адекватної Я-концепції і самоповаги.
2. Розвиток здатності чуйного ставлення до людей.
3. Формування навичок навчання і соціальної взаємодії.

Я-концепція зароджується і формується головним чином в контексті спілкування і міжособистісних відносин. Почуття і емоції так само не розвиваються самі по собі. Вони еволюціонують всередині соціального, разом з міжособистісним «Я», з іншими оточуючими людьми і речами.

Індивід або затримується на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості [3, с. 27].

В. Юркевич пропонує виділяти «наївну» креативність як природну творчу активність дітей дошкільного віку, не пов'язану з подоланням стереотипів, і «культурну» креативність, яка є результатом їх пізнавального та особистісного розвитку. Зникнення «наївної» креативності пояснює факт спаду творчої активності дітей у початкових класах школи. Згідно з отриманими у особливо обдарованих в інтелектуальному відношенні дітей цей спад може спостерігатися раніше, тому їх показники креативності на певному етапі можуть бути нижче, ніж у їх звичайних однолітків. Однак в передумовах стимуляції творчого розвитку високий рівень інтелекту сприяє швидшому розвитку «культурної» креативності, в результаті чого показники обдарованих починають випереджати показники інших дітей [42, с. 73].

До вивчення креативності у дітей старшого дошкільного віку залучалося багато дослідників в галузі педагогіки та психології (Н. Лисенко, В. Лозова та ін.), але, тим не менш, розглядали вони її в різних аспектах і до розуміння проблеми підходили по-різному. Але, все ж, ними були чітко виділені поняття активність та самостійність, позначений їх взаємозв'язок, виділені основні компоненти пізнавальної активності, її показники, рівні розвитку.

Для дітей 7-10 років характерно переважання суспільно значущих мотивів перед мотивами особистісними. Також в даному віці відбувається

вирішення проблеми егоцентризму і колективістської спрямованості особистості на користь децентрації. Крім цього, молодший шкільний вік характеризується інтенсивним розвитком вищих психічних функцій. Розвивається наочно-образне мислення, довільне запам'ятовування, уява переходить у внутрішню діяльність дитини. Самооцінка достатньо адекватна, що дозволяє дитині більш об'єктивно оцінювати результат своєї діяльності.

Домінуючою функцією в молодшому шкільному віці стає мислення. Від інтелекту залежить розвиток інших психічних функцій. Діяльність молодших школярів набуває усвідомленого, цілеспрямованого характеру, що обумовлюється включенням уяви в процес планування дій.

Зробимо акцент на тому, що в молодшому шкільному віці відбувається не просто активний розвиток уяви в цілому, а саме розвиток відтворюючої уяви. У цей віковий період важливими є зміни в психіці дитини. У дітей молодшого шкільного віку у зв'язку з тим, що з'являються в оточенні нові люди, нове навколишнє середовище, нові уявлення про світ, починає змінюватися світогляд, поняття, які склалися раніше, змінюється і розвивається мислення, в основному теоретичне. Так як змінюється мислення, то змінюються і всі інші психічні функції, процеси. Наприклад, у молодших школярів розвивається рефлексія, діти вчаться розуміти свій внутрішній психічний світ, аналізувати свою поведінку, формують ставлення до самих себе. У результаті дитина починає встановлювати власні погляди на навколишню дійсність, вона починає створювати свою думку про процес навчання і починає розуміти його значення.

Уява є вмінням конструювати що-небудь нове у свідомості. Це нове виходить за межі раніше сприйнятого, ґрунтується на враженнях, уявленнях, знаннях, переживаннях, за допомогою нових їх поєднань і співвідношень. Уява є основою будь-якої творчої діяльності і завдяки їй, дитина звільняється від інерції мислення, перетворюючи уявлення пам'яті, в підсумку, забезпечує створення чогось нового. Відповідно до даного твердження, весь світ

культури, зроблений руками людини на відміну від світу природи, є продуктом творчої уяви.

З цього випливає, що творча діяльність уяви обумовлена багатством і різноманітністю колишнього досвіду людини.

Педагогічний висновок, який можна зробити з усього вище сказаного, полягає в необхідності розширювати досвід дитини, з метою створення міцних основ для її творчої діяльності. Чим більше молодший школяр бачить, чує і переживає, знає, засвоює, чим більшу кількість елементів дійсності він має в своєму досвіді, тим продуктивніше, якісніше при інших рівних передумовах, буде діяльність його уяви.

Продуктивну творчу уяву можна охарактеризувати не тільки оригінальністю і багатством продукуються образів, а й умінням направляти уявлення в потрібну сторону, підпорядковувати їх певним цілям. Невміння ж управляти своїми ідеями і підпорядковувати їх своїй меті, призводить до того, що найкращі з них не втілюються в життя. Тому основною лінією в розвитку уяви молодшого школяра є розвиток спрямованості уяви, так як у дитини даного віку уява йде за предметом і все, що вона створює, носить незакінчений і уривчастий характер. З цієї причини необхідно допомогти молодшому школяреві навчитися, не просто уривчасто фантазувати, а реалізовувати свої задуми, створювати нехай невеликі, але закінчені твори.

Одним з головних педагогічних завдань з розвитку творчого мислення в молодшому шкільному віці є формування асоціативності, діалектичності і системності мислення, так як розвиток саме цих якостей робить мислення молодшого школяра гнучким, оригінальним і продуктивним. Велике значення при цьому має асоціативність, під якою розглядають здатність бачити зв'язок і подібні риси в предметах і явищах, на перший погляд не порівнянних. Завдяки її розвитку процес мислення стає гнучким і нестандартним. Крім цього, наявність асоціативних зв'язків дозволяє швидко витягувати потрібну інформацію з пам'яті.

Творчість дає людині багато радості, розвиває в ній спостережливість, кмітливість, швидкість розуму. Вчить красиво і правильно говорити, і писати – висловлювати свої думки. Але для творчості потрібні не тільки фантазія, вигадка і уява, а й міцні знання.

Здатність до креативу розглядається О.Козловою як передумова реалізації певних потреб особистості педагога, розкриття власного творчого потенціалу, постійного оновлення різноманітних здатностей, покращення якості педагогічної діяльності, зосередження на вищих моральних цінностях. Тобто, переважання у діяльності майбутнього педагога комбінації «педагогічна творчість і дослідницький компонент» й визначатиме креативний напрямок його роботи в освітньому закладі.

У психолого-педагогічній літературі немає певного тлумачення поняття «творчість». В українському педагогічному словнику С. У. Гончаренка дається наступне визначення творчості педагога: «Це оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання та навчання».

На думку Н. Вукіної розвиток креативності можливий за допомогою різних типів творчих завдань.

Всі завдання автор ділить на чотири види:

1) блок розумової орієнтування. Даний блок спрямований на вміння узагальнювати інформацію, використовувати асоціації, вміння застосовувати інтегрування на практиці;

2) блок аудіального розвитку, який спрямований на розвиток уваги, на вміння чути себе і оточуючих;

3) блок емоційного розвитку. Завдання даного блоку спрямовані на розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, вміння розрізняти власні переживання і емоційні стани і розрізняти почуття оточуючих;

4) блок творчої спрямованості. Націлений на розвиток розумової гнучкості, на вміння перемикатися швидко і безболісно з одного виду діяльності на інший, на вміння висловлювати свої думки і правильно їх

формулювати, на вміння правильно і в потрібний момент використовувати такі якості як пам'ять і увага [20, с. 54].

Л. Вовк робить висновок про те, що креативність – це прояв оригінальності, самовираження та індивідуальності, які повинні проявлятися в будь-якому виді діяльності.

У розвитку молодших школярів загальновизнана наявність якостей сензитивності: розумової і мовної активності; рухливості уяви; виділення себе з середовища; фантазування; установки на наслідування. Як зазначено в дослідженнях вітчизняних педагогів і психологів, ранні ознаки підвищених можливостей пізнання, емоційної чуйності або творчості можуть бути як сензитивністю розглянутого віку, так і підставою для прогнозу обдарованості молодшого школяра [16, с. 85].

Перш за все, молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчої уяви. О. Козлова у своїх дослідженнях вказує на те, що уява розвивається поступово, згідно набутому дитиною певного досвіду. Це відбувається через те, що всі образи уяви, як би своєрідні і оригінальні вони не були, ґрунтуються на тих уявленнях і враженнях, які людина отримує в реальному житті. Перша форма зв'язку уяви з дійсністю полягає в тому, що всяке створення уяви завжди будується з елементів, взятих з діяльності і тих, що містяться в колишньому досвіді людини [39, с. 83].

Уява є вмінням конструювати що-небудь нове у свідомості. Це нове виходить за межі раніше сприйнятого, ґрунтується на враженнях, уявленнях, знаннях, переживаннях, за допомогою нових їх поєднань і співвідношень. Уява є основою будь-якої творчої діяльності і завдяки йому, дитина звільняється від інерції мислення, перетворюючи уявлення пам'яті, в підсумку, забезпечує створення чогось нового. Відповідно до даного твердження, весь світ культури, зроблений руками людини на відміну від світу природи, є продуктом творчої уяви.

З цього робимо висновок, що творча діяльність уяви обумовлена багатством і різноманітністю колишнього досвіду людини. Педагогічний

висновок, який можна зробити з усього вище зазначеного, полягає в необхідності розширювати досвід дитини, з метою створення міцних основ для її творчої діяльності. Чим більше молодший школяр бачить, чує і переживає, знає, засвоює, чим більшим кількістю елементів дійсності він має в своєму досвіді, тим продуктивніше, якісніше при інших рівних умовах, буде діяльність його уяви.

Одним з головних педагогічних завдань з розвитку творчого мислення в молодшому шкільному віці є формування асоціативності, діалектичності і системності мислення, так як розвиток саме цих якостей робить мислення молодшого школяра гнучким, оригінальним і продуктивним. Велике значення при цьому має асоціативність, під якою розглядають здатність бачити зв'язок і подібні риси в предметах і явищах, на перший погляд не порівнянних. Завдяки її розвитку процес мислення стає гнучким і нестандартним. Крім цього, наявність асоціативних зв'язків дозволяє швидко витягувати потрібну інформацію з пам'яті.

Отже, молодший шкільний вік має багаті можливості для розвитку креативного мислення, які реалізуються при створенні певних передумов, що сприяють його формуванню. Такими передумовами можуть бути:

- створення творчої обстановки, яка є випереджаючою в розвитку дитини;
- надання учням свободи у виборі діяльності, чергуванні справ, тривалості занять однією справою;
- надання молодшим школярам можливості для самостійного вирішення завдань, що вимагають максимальної напруги сил;
- доброзичлива допомога (не підказка) дорослих, як варіант, в формі співтворчості і т.п.

У зв'язку з цим, необхідно звернути увагу на літературне читання дітей, як в освітньому процесі, так і у вільний, позаурочний час.

Усі прояви обдарованості є значимими та необхідними для повноти життя як особистості, так і суспільства в цілому. О. Савченко зазначає: «У початковій

школі розвиток здібностей дітей, їх творче ставлення до виконання різних завдань визначено як передумову всебічного розвитку і виховання, творчого самовираження дитячої особистості» [59, с. 5].

Креативність розпочинається там, де креативні та естетичні задатки, здобуті значно раніше, являються засобом пізнання, розвитку, освоєння, при цьому людська особистість водночас зливається зі своїм духовним надбанням.

Поступово від класу до класу відбувається розширення кола читання, що позитивно позначається на рівні начитаності молодших школярів. Так у молодших школярів формуються поняття про літературні та українські народні казки, види казок (побутових, про тварин, чарівних), а порівняння казок народів світу дає можливість виділити подібності та відмінності «схожість» сюжетів, особливості мови, змісту українських народних і літературних казок.

Наприклад, в програму читання учнів третього класу вводяться нові казки, читання і аналіз яких містять опис реального і нереального світу, існування позитивних і негативних героїв, особливості мови казок кожного народу, наявність повторів, приказок, зачинів і кінцівок.

У третьому класі в програму читання входять більш складні за формою і змістом казки, тим самим створюючи умови для збагачення читацького досвіду, розширення кола читання, підвищення рівня начитаності. Молодші школярі повторюють всі жанри творів фольклору та види казок, а також знайомляться з літературними казками. Така побудова змісту навчання дозволяє постійно розширювати коло читання дітей, формувати основні читацькі вміння, розвивати їх творчу активність при освоєнні фантазійних літературних засобів.

Таким чином, одним із завдань уроків читання є розвиток креативного мислення читача, який здатний вживатися в світ художнього твору, співпереживати героям, але головне, розуміти задум автора твору, його ставлення до зображуваного, а також самостійно оцінювати твори мистецтва і явища життя, які відображаються в них. Пошук рішення даного завдання передбачає наявність розвиненої уяви і фантазії, а описана діяльність носить творчий характер. Даний аспект дає підстави розглядати уроки читання як

ефективний засіб для розвитку креативного мислення. Предметом читання є художнє ціле літературного твору, художня модель світу, яка знаходить своє вираження в літературному творі.

Початкова освіта є першим ступенем загальної освіти, метою якої є засвоєння учнями елементарних загальноосвітніх знань, що забезпечують розвиток пізнавальних здібностей і соціального спілкування, а також формування базових навичок навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Модифікація моделі початкової загальної освіти в даний момент створює умову необхідності реалізації освітніх технологій, які будуть орієнтовані на розвиток учнів, облік їх особливостей і всебічне розкриття їх інтелектуального і особистісного потенціалу [1, с. 6].

Розвиток креативності дітей молодшого віку шкільного віку є невід'ємною частиною їхнього особистісного розвитку і вимагає, як спеціально відібраного змісту освіти, так і цілеспрямованого відбору пов'язаних з ним педагогічних технологій. Зупинимось детальніше на обґрунтуванні відбору педагогічних технологій, що дозволяють вирішувати завдання розвитку креативності молодших школярів в освітній діяльності, реалізованої на уроках.

Однією з передумов успішного розвитку креативності учнів початкових класів є включення в процес навчання інтерактивних технологій, які дозволяють молодшим школярам взаємодіяти між собою.

Формування особистості учня креативного типу передбачає освоєння молодшими школярами принципово нової культури мислення, суть якої полягає в розвитку інтелекту за допомогою інтерактивних технологій навчання. У подібних технологіях акцент робиться не стільки на організацію і переробку знань, скільки на їх появу. Слід зазначити, що проєктування процесу навчання в даному контексті має вибудовуватися в рамках особистісно-орієнтованого, компетентнісного, системно-діяльнісного підходів [19, с. 10].

Застосування інтерактивних технологій для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку здійснюється через реалізацію наступних напрямків:

- корекційно-розвиваючий вплив, який спрямований на формування мотивів творчості і вироблення якостей творчої особистості дитини;

- уроки специфікою яких є завдання та вправи з розвитку окремих навичок і умінь по закріпленню засвоєних умінь і навичок і особистісних зрушень у творчому розвитку.

Дані напрямки психолого-педагогічного розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку успішно застосовуються в рамках інтерактивних технологій та спеціальних інтерактивних уроків, які збудовані за правилами інтерактивного навчання, але враховують фактор їх паралельності з освітнім процесом, вирішують завдання розвитку особистісних основ творчого мислення, завдання формування специфічних умінь і навичок, що лягають в основу оновленого творчого процесу, і дають можливість закріпити одержувані ефекти [46].

Сучасні тенденції для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку пропонує розвивати складові її компоненти, і виділяє наступні основні передумови формування креативності в освітньому процесі:

- облік принципів розвивального навчання (індивідуалізація освіти, дослідницьке навчання, проблематизація);

- побудова педагогічного процесу на принципах гуманістичного підходу до дітей (безоціночність, прийняття, безпека, підтримка);

- проведення цілеспрямованих творчих занять, спрямованих на розвиток креативності молодших школярів [60, с. 79].

Більша частина вправ і завдань для розвитку креативності молодших школярів повинна бути спрямована на інтеграцію психічних сфер і процесів, задіяних у творчому пошуку, також завдання повинні залучати до процесу розвитку як когнітивну сферу, так і особистість учнів. Заняття та уроки будуються на основі постійного балансу впливів на особистість молодших школярів, вправ, тренувань та спеціальних умінь і навичок. Тільки за допомогою цього можна реалізувати принципи системності і цілісності впливу і

домогтися значущих результатів у розвитку креативності та творчого потенціалу дітей.

Як зазначає М.Яловенко інтерактивні технології розвитку креативності в початкових класах повинні:

- сприяти переходу зі звичайних станів свідомості в незвичайні (що дозволяє розставляти «емоційні якоря» і виходити на внутрішні прийоми самостимуляції);
- порушувати взаємодію інтелектуальних, волевих і емоційних навчально-пізнавальних функцій;
- забезпечувати реалістичне зіткнення з проблемою, занурення в ній;
- забезпечувати зіткнення протилежних понять, образів, ідей і демонструвати недостатність стереотипних прийомів вирішення завдань [74].

Розвитку креативності молодших школярів необхідне підтримуюче середовище, що забезпечує сукупність стимулів. Тому розвиток креативності безпосередньо пов'язаний з розвитком інформаційно-освітнього середовища, форм комунікації та іншими способами і засобами взаємодії між суб'єктами освітнього процесу [64, с. 17].

Провідне завдання навчання в кожному класі полягає в поглибленні знань дітей молодшого шкільного віку про твори української народної творчості, розширенні та збагаченні їх читацького досвіду, введення літературознавчих уявлень і понять. Для вирішення завдання в підручники з читання для початкових класів включають твори фольклору українського народу і інших країн світу: загадки, прислів'я, скоромовки, потішки, казки, легенди, оповіді.

Розвиток навички читання – один з важливих напрямків програм навчання молодших школярів літературному читанню. Тут чітко визначається система роботи над ним у кожному класі, враховуючи індивідуальні та вікові можливості молодших школярів, а також специфіку завдань уроків читання. Читання розглядається як предмет навчання і як засіб пізнання і творчого розвитку дитини на кожному віковому етапі.

Висновки до розділу 1

Формування креативного мислення є процесом довготривалим і складним, який починається з перших кроків залучення учнів початкових класів до дитячої літератури на уроках літературного читання. Цей рух обумовлений активністю думки і почуття, пам'яті і уяви, ступенем спостережливості і загальним мовним розвитком читача.

Стратегія сучасної освіти полягає в наданні можливості всім учням початкових класів проявити свої таланти і творчий потенціал, що має за мету можливість реалізації особистих планів. Ці позиції відповідають сучасним гуманістичним тенденціям розвитку школи, для якої характерна орієнтація педагогів на особистісні можливості учнів початкових класів.

Креативність виступає однією з умов творчого саморозвитку особистості людини, а також є суттєвим резервом її самоактуалізації. Вона проявляється як сприйнятливість, чутливість до проблем, відкритість до нових ідей і схильність руйнувати або змінювати усталені стереотипи з метою заснування нового, отримання нетривіальних, несподіваних і незвичайних рішень життєвих проблем.

Розвиток креативності дітей молодшого віку шкільного віку є невід'ємною частиною їхнього особистісного розвитку і вимагає, як спеціально відібраного змісту освіти, так і цілеспрямованого відбору пов'язаних з ним педагогічних технологій.

Однією з передумов успішного розвитку креативності учнів початкових класів є включення в процесі навчання інтерактивних технологій, які дозволяють молодшим школярам взаємодіяти між собою.

Розвитку креативності молодших школярів необхідне підтримуюче середовище, що забезпечує сукупність стимулів. Тому розвиток креативності безпосередньо пов'язаний з розвитком інформаційно-освітнього середовища, форм комунікації та іншими способами і засобами взаємодії між суб'єктами освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

2.1. Критеріально-рівнева оцінка сформованості креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання

Відповідно до теоретичних положень, викладених у першому розділі даного дослідження, креативність молодших школярів характеризується здатністю особистості до нестандартного способу організації та здійснення творчої діяльності з постановкою нових цілей, використанням елементів оригінальності в способах її реалізації, а також новим розподілом ролей і оновленням наявного досвіду участі в індивідуальній і колективній творчості, переважання процесуально-евристичного способу виконання діяльності.

Для виявлення рівня розвитку креативності у дітей досліджуваного класу був обраний урок читання, тому що програмний матеріал з даного навчального курсу має широкі можливості для творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Була проведена діагностична робота у Філії Воронізької ЗОШ І-ІІІ ступенів імені П.О.Куліша Воронізький навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – заклад дошкільної освіти Шосткинської міської ради Сумської області. Метою діагностики було виявити рівень розвитку креативного мислення. У роботі взяло участь 25 осіб 3 класу.

Діагностика складалася з 5 завдань, що включають діагностику за наступними показниками сформованості креативного мислення: творча уява, фантазія, побудова гіпотези .

Діагностична робота:

1) Уміння придумувати розповідь за аналогією з прочитаними або прослуханими творами. Мета: виявити особливості творчої уяви. В даному завданні використовувалася українська народна казка «Коза-дереза». Завдання: Прочитай казку і придумай свою історію про «Козу-дерезу».

2) Уміння: читати вірш, передаючи настрій за допомогою різних виразних засобів. Використовувався вірш Лесі Вознюк «Вишиванка». Завдання: Прочитай виразно вірш. Підкресли прямою лінією у вірші слова, яке потрібно виділити наголосом. Похилою лінією відзнач паузи.

3) Уміння інсценувати твори самостійно, використовуючи різні засоби виразності. Мета: виявити особливості фантазії у дітей молодшого шкільного віку. Завдання: Прочитай і визнач, скільки людей знадобиться для інсценування твору? Напиши кожному персонажу, яким голосом необхідно вимовити його мову.

4) Уміння складати тексти різних жанрів.

5) Уміння складати свою власну казку.

У ході завдань враховувалося: швидкість процесів уяви, незвичайність, оригінальність образів уяви, багатство фантазії, глибина і опрацьованість (деталізованість) образів, вразливість, емоційність образів.

Оцінка завдань проходила за 5-ти бальною системою. 5 балів отримувала дитина, яка повністю впоралася із завданням, не вдаючись до допомоги дорослого, що показала прояви творчої уяви, фантазії, вміння вибудовувати гіпотезу. 4 бали отримувала дитина, яка швидко впоралася з усіма завданнями, але іноді вдавалася до допомоги дорослого. 3 бали отримувала дитина, яка впоралася з більшою частиною завдань, іноді вдаючись до допомоги дорослого, 2 бали отримала дитина, яка не могла самостійно впоратися з більшою частиною завдань, але після допомоги дорослого намагалася виправити помилки. 1 бал отримала дитина, яка впоралася тільки з одним завданням після допомоги дорослого, 0 балів отримала дитина, яка не впоралася з жодним із

завдань. Всього за 5 завдань максимальна кількість балів, яку могла отримати дитина склала 25.

Відповідно до виділених показників В. Печенізької були визначені три рівні розвитку креативного мислення: високий середній і низький, на кожному з яких його розвиток має свої характеристики.

Для високого рівня характерні: ініціативність і самостійність творчих рішень, яскраві продукти уяви, спостережливість, фантазія, виразний пізнавальний інтерес, гнучкість і оригінальність мислення, потреба у творчій діяльності, її висока особистісна значимість (19-25 балів).

На середньому рівні розвитку креативного мислення спостерігається усвідомленість і самостійність творчої діяльності, проте новизна і оригінальність образів і рішень недостатні. Інтерес до творчої діяльності епізодичний і не підкріплений особистісною значимістю (18-12 балів).

Низький рівень характеризується певним набором знань і умінь, але при їх використанні учні пасивні. Самостійна творча діяльність відсутня, виконання творчих завдань можливо тільки при постійній підтримці з боку педагога. Образи і рішення стандартні, не відрізняються оригінальністю і репродуктивністю (менше 12 балів) [52].

Таким чином, інтерактивні технології розвитку креативності молодших школярів були застосовані на уроках читання серед учнів третього класу. Робота здійснюється протягом навчального року відповідно до навчально-тематичного плану з даного предмету із застосуванням методів і прийомів, спрямованих на розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку: прийоми «Пила», «Мозковий штурм», «Словесні асоціації», методи проектів, ділової гри та ін.

При проведенні діагностики для визначення рівня креативного мислення всі учні були спокійні, проявляли помірний інтерес, уважно слухали інструкції, виконували запропоновані завдання. Діагностика для виявлення творчих здібностей показала, що більшість дітей неправильно відповіли на завдання.

Деякі учні взагалі не мали чіткого уявлення про символічні позначення емоційних станів і відносин, не могли висловити своє ставлення до них.

Результати дослідження на виявлення особливостей творчої уяви вказали на те, що 5 балів отримало тільки 2 дітей, які самостійно, чітко і точно без допомоги дорослого змогли придумати розповідь за аналогією з прочитаним твором, 4 бали отримало 3 дітей. Ці учні вдавалися до незначної допомоги дорослого, допускаючи деякі неточності. 4 дітей набрали по 3 бали, інші діти по 2 та по 1 балу відповідно.

У цілому за даним завданням велика частина дітей 60% діти набрали 3 бали і менше. У цих дітей було відзначена несформованість внутрішнього плану дій, тобто недостатньо розвинена здатності виконувати дії їх в розумі, маніпулюючи образами. Без досить розвиненої уяви не може успішно протікати навчальна робота молодшого школяра, що вимагає створення сприятливих умов для розвитку уяви дітей.

Результати дослідження завдання 2 вказали на те, що 65% дітей не змогли з виразом прочитати вірш, передати настрій за допомогою різних виразних засобів. 50% дітей неправильно підкреслили прямою лінією у вірші слова, які потрібно виділити голосом і не скрізь, де потрібно відзначити паузи. 5 балів за даним завданням отримала 1 дитина, 4 бали отримала 4 дітей, 3 бали отримала 5 дітей, Інші отримали по 1 і 2 бали.

Із завданням 3 на 5 балів впоралося 2 дітей. 4 бали отримало 5 дітей, 3 бали - 10 дітей, решта по 2 і 1 балу, що вказало на невміння інсценувати твори самостійно, використовуючи різні засоби виразності. Діти потребували підказки дорослого, відчували себе невпевнено.

Із завданням 4 – вміння складати тексти різних жанрів впоралося на 5 балів 2 дітей, на 4 бали – 4 дітей, на 3 бали-8 дітей, інші школярі отримали менше 3-х балів. Було виявлено, що діти плутаються в жанрах і навіть після підказки педагога помилки не завжди виправлялися.

Останнє завдання викликало найбільше труднощів у школярів. Більше половини дітей 65% отримали 3 бали і менше. Діти показали низький рівень

розвитку фантазії, їх відгуки не відрізнялися глибиною і опрацьованістю образів, а також оригінальністю і незвичністю.

Результати діагностики на констатуючому етапі представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівень сформованості креативного мислення учнів на констатуючому етапі дослідження

№	Рівень	Характеристика рівня	Кількість учнів
1	Високий	Проявляється через високу працездатність, оцінюється прояв власної ініціативності, максимальної самостійності під час вирішення творчих завдань, оригінальність ідей, , увага приділяється на скільки яскраво дитина може представити продукти уяви, спостережливості та вміння дитини відображати деталі, також увага приділяється фантазії та наскільки дитина не боїться втілювати свої ідеї, виражати пізнавальний інтерес, гнучкість і оригінальність мислення, потреба у творчій діяльності, її висока особистісна значимість.	4
2	Середній	Велика увага приділяється ініціативності після спонукання вчителя, короткочасне переключення уваги, на скільки дитина усвідомлює завдання, проявляє самостійність у творчій діяльності, фантазують, але в діях відсутній елемент новизни. Вагаються втілювати нові ідеї. Інтерес до творчої діяльності епізодичний і не підкріплений особистісною значимістю.	7

3	Низький	Дитина має певний набір знань і умінь, але при їх використанні проявляє низьку працездатність, безініціативність при висуненні ідей, пасивність. Самостійна творча діяльність відсутня, виконання творчих завдань можливо тільки при постійній підтримці з боку вчителя. Увага розсіяна. Образи і рішення стандартні, не відрізняються оригінальністю.	14
---	---------	--	----

З досліджуваних дітей тільки 4 показали високий рівень креативного мислення, 7 учнів середній рівень і 14 учнів низький. Для детального розгляду рівнів розвитку креативного мислення, була складена діаграма (див. рис. 2.1)

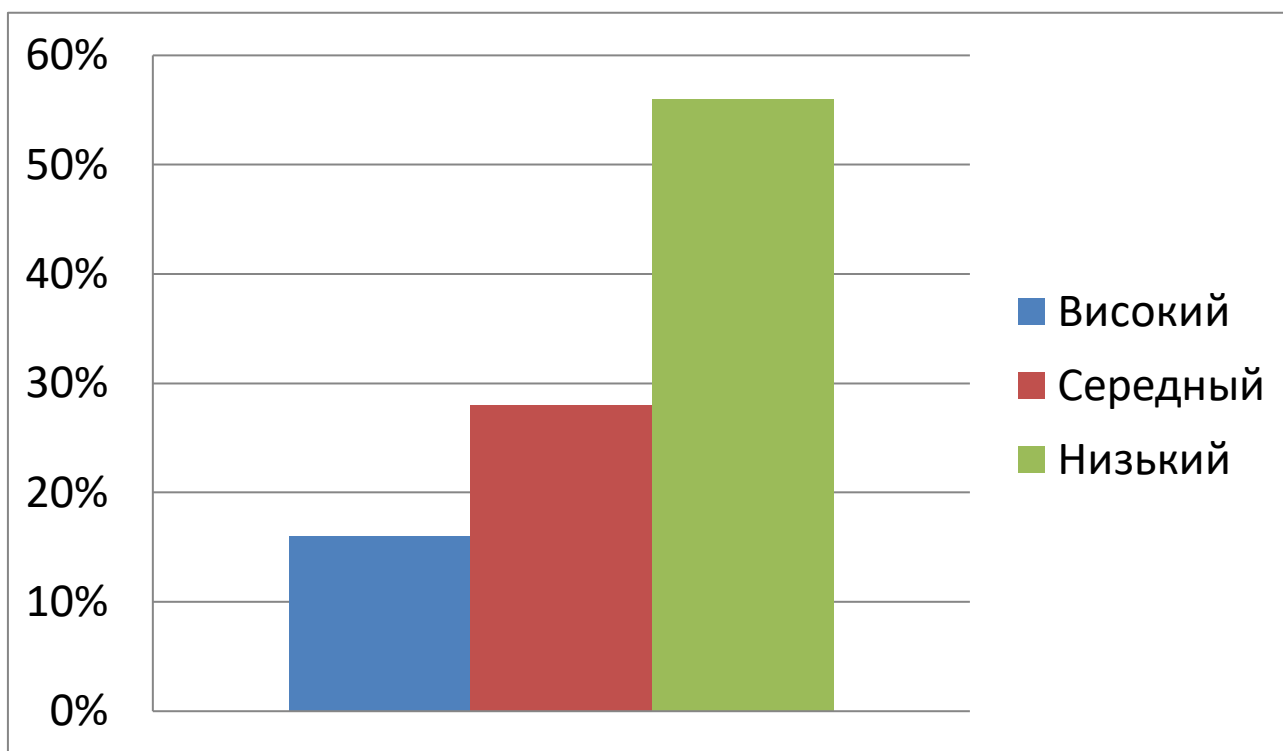

Рис. 2.1. – Рівні розвитку креативного мислення молодших школярів на констатувальному етапі

Таким чином, було виявлено, що високий рівень розвитку креативного мислення мають 16% класу, 28% учнів мають середній рівень і 56% - низький рівень.

Результати діагностики вказують на те, що у молодших школярів недостатньо розвинена творча уява та фантазія. Діти не можуть незвично, оригінально, детально опрацювати текст, емоційно висловити своє ставлення до книги, вірша.

Дані констатувальному експерименту обумовлюють необхідність проведення формуючої роботи з підвищення рівня розвитку креативного мислення у молодших школярів на уроках літературного читання в початкових класах.

Розвитку креативного мислення молодших школярів сприяє також використання технології формування образного мислення, тому що одним з найважливіших завдань школи є стимулювання процесів пізнавальної діяльності учнів. Це, перш за все, розвиток мислення взагалі і окремих його видів, зокрема, образного. Система роботи з використання технологій розвитку креативного мислення і формування образного мислення допомагає виробити у дітей усвідомлений підхід до навчання, вміння обґрунтовувати власну думку на основі реальних фактів, протистояти навіюванню чужих думок, привчає учнів правильно реагувати на інформацію.

Результатами такої діяльності стають: високі навчальні досягнення учнів, участь і перемоги дітей у різних олімпіадах, конкурсах, вікторинах, проектах, шкільного, обласного, регіонального рівня.

Зупинимось докладніше на характеристиці етапів інтерактивного уроку літературного читання для розвитку креативності у молодших школярів.

Етап мотивації являє собою перший етап уроку, метою якого є вироблення на особистісно-значущому рівні внутрішньої готовності виконання нормативних вимог освітнього процесу.

В даний етап включені два необхідних дії:

1) привітання учнів початкових класів, який проводиться як ритуал і дозволяє створити емоційний настрій, привертати увагу дитячого колективу;

2) безпосередньо мотивація, яке використовується для створення настрою учнів на продуктивну діяльність, дозволяє встановити контакт, активізувати увагу, підняти настрій, зняти емоційну напругу.

Для ефективної реалізації етапу мотивації необхідно створити умови для виникнення внутрішньої потреби включення в діяльність, щоб дитина захотів брати активну участь в уроці і прийняв позицію співтворчості.

Етап «Оголошення теми і очікуваних результатів» включає в себе актуалізацію вимог до учня з боку освітньої діяльності, то, що йому необхідно освоїти в процесі уроку.

Загалом оголошення очікуваних результатів передбачає необхідність встановлення тематичних рамок навчальної та творчої діяльності, які стануть своєрідним вектором для руху до підсумку уроку.

Коли навчальний матеріал володіє великим емоційним зарядом, необхідний душевний настрій, вже на перших хвилинах уроку необхідно створити його назву, яке повинно мати яскраве і ємне зміст. На уроках читання тема уроку і очікувані результати повинні інтригувати і захоплювати, адже будь-який літератор знає, що в основі будь-якого твору лежить конфлікт. Водночас тема уроку та очікувані результати повинні відкривати невичерпність пізнання, пробуджувати уяву і самостійність.

Етап подання інформації необхідної для продуктивної діяльності здійснюється після вивчення тексту літературного твору за темою уроку.

Даний етап включає:

– роботу з текстом до читання. На цьому етапі вчитель продовжує зацікавити учнів через розповідь вчителя, словникову роботу, демонстрацію репродукції картин, читання малих фольклорних жанрів по темі, невеликих творів, прослуховування музичних творів, демонстрація слайдів і т. д.

– роботу з текстом під час читання. В даний період проходить первинне сприйняття тексту, який читає вчитель або учні, можливе використання

аудіозапису читання у виконанні майстрів художнього слова), по ходу читання відзначаємо незрозумілі, нові слова.

Далі на цьому етапі здійснюється перевірка первинного сприйняття (перевірка емоційного впливу твору на учнів питання вчителя, діалог між учителем та учнями, також можлива робота в парах або підгрупах); визначаються жанрові особливості твору, його композиційна своєрідність. Далі здійснюється повторне прочитання і аналіз тексту, бесіда, вибіркоче читання, словникова робота, поділ тексту на частини, узагальнювання частин, складання плану і т.д.

Етап «Інтерактивні вправи» передбачає роботу в парах, в підгрупах або фронтально. На даному етапі концентровано реалізуються методи і прийоми, спрямовані на розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку, на формування у них соціальних навичок, встановлення взаємин між учасниками групи, що дозволяє формувати у дитини емоційну чуйність, вміння в будь-який час швидко привести себе в стан творчої готовності. На етапі «Інтерактивні вправи» учні є активними учасниками освітнього процесу. Вони залучені в процес пізнання, вносять свій індивідуальний внесок, беруть участь в процесі обміну досвідом, ідеями.

На заключному етапі уроку здійснюється підведення підсумків, оцінювання результатів уроку, розбір домашнього завдання. На даному етапі учнями початкових класів проводиться інтерпретація матеріалу і рефлексія. Крім оцінки свого емоційного стану, вони осмислюють власну діяльність на уроці і її результати з точки зору досягнення навчальної мети. Визначають позитивні моменти та виниклі труднощі, оцінюють свою роботу, а також роботу своїх товаришів, висувають припущення про перспективи роботи з досліджуваним твором (темою), вибирають для себе найбільш цікаві творчі завдання.

Ядром інтерактивного уроку є етап інтерактивних вправ, які слідує після надання інформації необхідної для продуктивної діяльності, а також можуть йти після оголошення теми уроку і очікуваних результатів, якщо для

продуктивної діяльності діти будуть спиратися на сформований раніше досвід і знання.

Ефективність розвитку креативності у молодших школярів на уроках читання досягається за допомогою спеціальних прийомів та методів, що застосовуються, перш за все, на етапі інтерактивних вправ.

Прийом «пила» або «зигзаг». Учні початкових класів діляться на підгрупи для роботи над завданням, яке розбите на фрагменти. Кожен учасник підгрупи знаходить і вивчає матеріал по своїй частині. Далі учасники підгруп вивчають одне і те ж питання, зустрічаються і обмінюються даною інформацією як експерти з даного питання. Це називається «зустріччю експертів». Після чого вони повертаються в свої малі групи і навчають всьому новому, що дізналися самі від інших членів малих груп. Ті, в свою чергу, доповідають про свою частину завдання (як зубці однієї пилки). При реалізації даного прийому кожен член підгрупи відповідає не тільки за свій індивідуальний результат, але і допомагає вчитися своїм товаришам по команді, тим самим разом досягаючи єдиної мети, маючи при цьому рівні шанси.

Прийом «Мозковий штурм» - найстаріша, відома і популярна техніка креативності. Дозволяє генерувати безліч ідей протягом відносно короткого часу. Є способом фронтального навчання. Кожному учню пропонується висловити свою думку, варіант відповіді по запропонованій проблемі або відповісти на список запитань, які стимулюють креативне мислення. «Мозковий штурм» є чудовим рішенням стимулювати творче мислення при вирішенні проблеми, отримати безліч нових ідей.

Прийом «Вчимося разом». Учні діляться на підгрупи з різним рівнем засвоєння навчального матеріалу. Кожна підгрупа отримує одне завдання, що є підзавданням будь-якого управління, над яким працює весь клас. В результаті спільної роботи підгруп досягається рішення загального завдання. Для виконання завдання необхідна активна участь кожного члена підгрупи в загальній роботі відповідно до своїх можливостей. На думку розробників даного прийому, велика увага повинна бути приділена питанню комплектації

малих груп з урахуванням індивідуальних і психологічних особливостей кожного члена і розробці завдань для кожної конкретної малої групи.

Прийом «Словесні асоціації». Є способом фронтального навчання. Кожному учню пропонується підібрати і назвати асоціацію до того чи іншого слова. Асоціативне мислення дитини будується, в першу чергу, на її творчих здібностях, створювати щось нове, модифікуючи вже існуюче. Воно тісно поєднане з уявою і здатністю дитини знаходити схожі елементи в різних речах.

Метод «Ділова гра» або «Дидактична гра». Являють собою метод імітації будь-якої ситуації з прийняттям ролей і вирішенням проблеми. До даного методу можна також віднести драматизацію (інсценування, розігрування за ролями змісту навчального матеріалу на уроках читання. Ролями можуть наділятися не тільки живі персонажі, а й будь-які неживі предмети і феномени з будь-якої галузі знань); театралізацію (театральні вистави різних жанрів за навчальним матеріалом у понадурочний час з великою кількістю учасників, тривалі за часом, з декораціями та іншими атрибутами).

Метод експрес-проектів. Сприяє досягненню навчальної мети через детальне вивчення проблеми, яка повинна завершитися цілком реальним практичним результатом, оформленим тим чи іншим чином.

На констатувальному етапі діагностичної роботи була проведена робота з розвитку креативності молодших школярів відповідно до тематичного планування з предмету «Читання» в третьому класі. Уроки із застосуванням інтерактивних технологій, спрямовані на розвиток креативності проводилися в процесі вивчення кожного розділу перспективного плану.

У наші завдання входило ввести на регулярній основі в курс читання уроки із застосуванням інтерактивних технологій для розвитку креативності. Оскільки ми не могли відмовитися від вирішення предметних завдань навчального курсу, то було вирішено проводити один інтерактивний урок для розвитку креативності дітей в рамках одного розділу курсу. У зв'язку з цим ми чітко структурували літературні твори за розділами відповідно до змісту літературних творів та їх обсягу.

Відповідно до отриманих даних, ми приступили до планування своєї подальшої діяльності, перейшовши до констатувального етапу нашого дослідження, де з учнями були проведені різні види творчої діяльності креативного мислення молодших школярів.

У процесі виконання творчих робіт увага зверталася на:

- осмислення творчого завдання;
- відбір з тексту твору необхідного матеріалу;
- створення в уяві «проекту», «плану» майбутньої роботи;
- словесне оформлення виниклого уявлення;
- виконання роботи;
- аналіз та оцінка якості кінцевого продукту.

Вибираємо творчі завдання, враховуючи:

– художні завдання тексту (наприклад, твори Євгенії Гапчинської та Катерини Штанко допомагають побачити незвичайне в звичайному, повсякденному, а це значить, були обрані творчі завдання, пов'язані зі сферою уяви: ілюстрування, творчий переказ від імені одне з головних персонажів, усне словесне малювання та ін.);

– особливості всього класу і можливості окремого школяра (наприклад, були дані творчі завдання по групах, диференційовані на уроці і вдома: дітям з художніми здібностями пропонувалося ілюстрування, дітям з розвиненим почуттям мови – підготувати усне словесне малювання);

– навчальні завдання (наприклад, якщо була мета: розвинути критичне мислення, то вибиралися відповідні завдання).

Велике значення в розвитку креативного мислення має творчий стиль проведення уроків, доброзичливий мікроклімат, при цьому необхідна обстановка поваги і співпраця вчителя і учнів, увага до кожної дитини, заохочення навіть найменшого успіху.

Важливим є використання методичних прийомів для розвитку здійснювати аналіз, порівняння, узагальнення. Аналіз художнього тексту

доцільно направити на розуміння точки зору автора, його думки і почуття і виробити своє розуміння даного тексту.

Кінцевим результатом виконання творчих робіт на уроках читання в більшості випадків є зв'язне словесне висловлювання, яке є оригінальним, логічним, показує фантазію і творчу уяву школяра. Все це дозволяє говорити про єдиний процес розвитку креативного мислення молодших школярів в процесі освоєння творчих робіт на уроках читання в початкових класах.

У нашій роботі використовувалися наступні прийоми розвитку креативного мислення:

- ігрові прийоми (прийоми, що мають навчальний і розвиваючий характер, розширюють кругозір учнів, стимулюють їх пізнавальний інтерес, формують творчі вміння і навички). Їм були притаманні такі риси:

- вільна розвиваюча діяльність;
- творчий, імпровізаційний, активний характер цієї діяльності;
- наявність прямих або непрямих правил, логічна і тимчасова послідовність розвитку;
- присутність навчального характеру.

Застосовувалися дидактичні та творчі ігри, головоломки.

- інтелектуальна розминка. Інтелектуальна розминка, як і головоломка, дозволяє забезпечити мотивацію учнів і включити їх у творчу діяльність на уроці читання.

- проблемні ситуації, що містять протиріччя і не мають однозначного вирішення співвідношення обставин і умов, в яких розгорталася діяльність кожного молодшого школяра окремо або всього класу.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання

Курс літературного читання займає великий обсяг в освітній програмі початкової освіти, при цьому уроки читання мають високий потенціал для розвитку творчості дітей, являються придатними з методичної точки зору для розвитку творчих здібностей і креативності дітей молодшого шкільного віку. Оскільки методика уроку читання передбачає залучення всіх учнів не лише в спільну читацьку, але і в творчу діяльність. Залежно від схильностей, здібностей і задатків кожна дитина може проявити себе в продуктивній діяльності по-різному: в якості письменника, критика, художника-ілюстратора, читця, актора і т.д.

Уроки читання мають чудові можливості для розвитку креативності, так як дають можливість кожній дитині на основі літературних творів пробудити фантазію, отримати емоційний відгук у вигляді оцінки персонажів, сюжету і т.д., а також має можливість для прояву соціально-особистісного ставлення дитини.

Для ведення цілеспрямованої роботи з розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку на уроках читання також застосовували інтерактивні технології, що дозволяє пролонговано формувати у дітей молодшого шкільного віку творчий підхід до діяльності і проявляти творчі здібності, усвідомлювати нове і продукувати принципово нові ідеї.

Педагогічні завдання розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку на уроках читання включали два компоненти:

- стимулювання вербальної та невербальної творчої активності дітей молодшого шкільного віку;
- розвиток окремих складових креативності дітей молодшого шкільного віку (швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість образу, схильність до ризику) як здатності до перетворення і розвитку продуктивної діяльності.

Розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку здійснювався на уроках читання, які будувалися на основі класичної структури інтерактивного уроку:

- 1 етап – мотивація;
- 2 етап – оголошення теми і очікуваних результатів;
- 3 етап – надання інформації необхідної для продуктивної діяльності;
- 4 етап – інтерактивні вправи;
- 5 етап – підведення підсумків та рефлексія діяльності на уроці, в тому числі підведення підсумків, оцінювання результатів уроку, визначення перспективи.

Літературні твори мають величезний вплив на формування особистості дитини, її духовно-моральний розвиток. Художня література дає широкі можливості пізнання світу, духовного життя людини, вчить міркувати над випадками з життя людей, їх непростими взаємовідносинами, співвідносити характери і вчинки героїв творів зі своїми вчинками.

Науково-пізнавальна література дає не тільки цікаві знання, але і вчить дітей «читати» світ і усвідомлювати себе в цьому світі, пробуджує потребу і інтерес до самостійного пошуку знань з різних джерел, що стає особливо актуальним в сучасних умовах.

Для розвитку креативного мислення необхідне виконання наступних умов:

- уникати в стилі викладання традиційності, буденності, монотонності, відриву від особистого досвіду дитини;
- не допускати перевтоми і навчальних перевантажень;
- стимулювати пізнавальні інтереси різноманітним прийомів, використовуючи ІКТ;
- спеціально навчати прийомам розумової діяльності та навчальної роботи, використовувати проблемно-пошукові методи навчання.

За допомогою художніх творів, літературних текстів вирішуються питання емоційного, творчого, літературного та читацького розвитку дитини – і праця, і творчість, і нові відкриття, і задоволення, і самовиховання.

У роботі з творами варто використовувати проблемну технологію. Цікаві бувають їх міркування при аналізі того чи іншого твору. Їх емоційність і самостійність у висловлюваннях говорять про те, що вони дійсно співпереживають героям.

У розмові діти використовують вирази: «Я думаю», «Мене вразило», «Я б хотів допомогти», «Я вважаю», «Я не згоден з героєм», «Мені було шкода», «Мене захоплює» і т.д. А також висловлювання про самого автора, намагаються дати йому свою оцінку, як особистості: тільки добра людина, яка вміє любити, могла написати такий твір, відстоюють свої гіпотези, посилаючись при цьому на текст.

Дуже жваво може проводиться робота над «художнім словом». Після первинного сприйняття тексту педагог направляє думку дітей на розуміння влучності і ємності художнього слова, задаючи питання типу: «Якими словами поет передав красу?», «З яких слів це видно?», «Як ви думаєте, чому автор використовував те чи інше слово?», «Прочитайте слова, використувані автором в описі», «Складемо синонімічні ряди», «Які літературні прийоми використовував автор?», «Доведіть».

Учні початкових класів розвиваються в діяльності, шукають, здобувають знання, порівнюють, групують, класифікують завдяки наданій їм свободі для самовираження. Це сприяє розвитку творчої активності на уроках читання. В першу чергу ми працюємо над з'ясуванням стилю і жанру твору, потім над його художніми особливостями.

Таким чином, можна скласти картки-опори по роботі на уроках читання в початкових класах:

- на з'ясування стилю твору;
- з художніми засобами в літературному творі;
- з сюжетом (композицією) твору;

- завдання, спрямовані на розуміння поетичного тексту;
- робота з казками;
- завдання, спрямовані на розвиток фантазії.

Можна представити базову модель уроку, спрямовану на розвиток креативного мислення:

- розминка. Репродуктивні завдання.
- розвиток психічних механізмів (пам'яті, уваги, мислення, уяви).
- виконання розвиваючих, частково-пошукових завдань (знаходження закономірностей, принципу групування).
- рішення творчих завдань (виховання в учнів бачити нове у відомому).
- підведення підсумків.
- рефлексія.

Вправи для розвитку креативного мислення:

- репродуктивні завдання. Це серія простих питань, але виконувати їх слід в швидкому темпі (усно або письмово).

- Яке сьогодні число?
- Який день тижня був вчора?
- Яка буква третя в слові книга?

Назва якого місяця починається на т?

Літературна розминка «Що це? Хто це?»

- Те, в чому ведмідь тягнув Машу і пиріжки?
- Які казки містять у своїй назві тварин?

Нестандартні завдання

- Інтелектуальна гра. Червоні...? (чоботи)
- Біла...? (береза).

Один з найважливіших видів робіт на уроках читання ґрунтується на спостереженні за реальністю, явищами і предметами навколишнього життя: вдивляння, вслуховування, виявлення характерних ознак. Таке спостереження розвиває бачення конкретно-чуттєвого вигляду світу. Але для того, щоб створити художній образ, необхідно не просто спостерігати, помічати якісь

конкретні чуттєві, неповторні ознаки предмета або явища, а й відкривати через них в предметі його можливе внутрішнє життя, споріднене власному внутрішньому життю.

Уважно вдивляючись у світ, художник нібито постійно переходить межу «я» і «не я», поєднуючи області суб'єктивного і об'єктивного через художній образ, втілюючи в ньому свою єдність з світ. Ця робота на початку навчання проводиться у формі колективного етюду. Під керівництвом вчителя клас вирішує загальну творчу задачу, і у ній відбувається реальний розподіл позицій: автор-художник складає, читач-критик оцінює створену картину світу і допомагає її удосконалювати.

Важливий етап індивідуальної письмової роботи – класний або домашній твір, тобто робота в позиції автора-художника. І, нарешті, завершальний урок – обговорення дитячих творів, на якому читачі-критики оцінюють роботу авторів-художників, вчать бачити вдачі та невдачі, допомагають зробити твори досконалішими.

Також слід широко використовувати прийом «Взаємні питання», коли діти за змістом прочитаного тексту задають питання один одному в парах або групах. Постановка питань дає можливість учням пережити, осмислити прочитаний текст, що сприяє усвідомленню власної причетності до відкриття світу знань. Хорошим стимулом активізації самостійного мислення є створення ситуації, в якій треба комусь допомогти, врятувати, дати пораду. Для цього учням пропонуються проблемні питання, за допомогою яких можна робити висновки з прочитаного.

Зупинимось докладніше на описі змісту матеріалу і прийомів, що застосовуються на інтерактивних уроках літературного читання, призначених для розвитку креативності молодших школярів.

Розділ «Українська народна творчість».

Тема уроку «Прислів'я українського народу про людину і її справи».

Завдання: формування швидкості, оригінальності, схильності до ризику; розвиток вербального і невербального прояву креативності.

Інтерактивні вправи застосовуються на початку уроку читання, після оголошення теми і в якості домашнього завдання:

- прийом «словесні асоціації». Учні діляться на пари, їм необхідно підібрати асоціації до слова «прислів'я». Кожна пара по черзі називає асоціацію, яку викликає дане слово. Пара, що не відповідає або важко відповідає – вибуває.

- метод, відповідний методу проектів. Твір в парах і уявлення класу історії, в якому використовується прислів'я: «Навчання – світло, а невчення – тьма», «Снігу багато – хліба багато», «Очі бояться, а руки роблять», «Для дружби немає відстані» та інші.

Розділ «Чарівна казка».

Інтерактивний урок є підсумковим по розділу і об'єднує в собі інформацію всіх вивчених творів.

Завдання: розвиток оригінальності, гнучкості, точності в підгруповій роботі.

Інтерактивні вправи застосовуються після подання необхідної інформації за темою уроку. Застосовується метод проектів. Проект необхідно оформити у вигляді коміксу.

Також для реалізації даного етапу застосовується прийом «Пиля». Учні діляться на підгрупи, в кожній з яких розподіляються ролі:

- художники – малюють ілюстрації до коміксу;
- автори тексту – переробляють казку для оформлення в комікс;
- оформлювачі текстів – оформляють текст в ілюстрації.

Учасники підгруп з однаковою роллю зустрічаються за столами для виконання роботи.

Для роботи дітям запропоновано ряд українських народних казок, попередньо вивчених на уроках читання в початкових класах: «Коза-дереза», «Цап та баран», «Телесик», «Розум та щастя», «Мудрий Іванко».

Розділ «Люби все живе».

Урок з даного розділу підсумковий, і передбачає попереднє вивчення

творів про природу, запропонованих у підручнику.

Завдання: розвиток швидкості, гнучкості, схильності до ризику в процесі фронтальної роботи, а також вербального прояву креативності.

Методом інтерактивного навчання в даному розділі є «Ділова гра», яка проводиться після етапу уроку «Подання необхідної інформації». Учні обговорюють проблеми живої природи у формі ток-шоу, ґрунтуючись на прочитаних творах. Дітям пропонуються наступні ролі: зоолог; ентомолог; орнітолог; заводчик кішок; глядачі студії.

Учасники ток-шоу розповідають про звички тварин, переказують події з ними, переказуючи прочитані твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Сухомлинського, Оксани Іваненко, Ярослава Стельмаха та ін., доповнюючи розповіді своїми знаннями і особистим досвідом. Глядачі студії готують і задають питання. Координує хід ток-шоу ведучий, його роль виконує вчитель.

Розділ «Великі українські письменники».

Урок проводиться як підсумковий за казкою Василь Сухомлинський «Пелюстка і Квітка», про гарну квітку жоржини і про одну пелюстку, що загордилася.

Завдання: розвиток швидкості, гнучкості, точності, оригінальності в підгруповій роботі, а також розвиток вербального прояву креативності.

Технологія інтерактивного навчання в даному розділі базується на методі «Ділова гра», який використовується по завершенню етапу уроку «представлення необхідної інформації».

Учні діляться на команди (не більше 5 осіб в команді). Гра складається з декількох блоків завдань:

- відповідай на питання. (за кожну правильну відповідь команда отримує один бал);
- збери текст по порядку (учням пропонується уривок з дитячого вірша В. Дмитренко «Школярка», необхідно встановити послідовність. За правильну відповідь команда отримує 5 балів);

– ребуси (кожній команді видається ім'я будь-якого персонажа казки, необхідно зашифрувати його і представити іншим командам. Команди вгадують, хто зашифрований в ребусі. За кожну правильну відповідь команди отримують 1 бал);

– конкурс акторської майстерності (командам видається який-небудь персонаж, необхідно представити цього персонажа. Представляти персонажа може від одного до п'яти учасників команди. Решта команди вгадують персонажа. За кожну правильну відповідь команди отримують 1 бал).

Підсумковим заходом з курсу читання є створення казки та її постановка з використанням резервів самостійної домашньої роботи.

Написання казок є одним з найбільш ефективних прийомів для розвитку креативності дітей, а також сприяє самовираженню молодшого школяра. Робота з творчої переробки ведеться протягом усього курсу при прочитанні казок, що входять в нього. Казка допомагає нестандартно дивитися на життєві ситуації, творчо підходити до вирішення проблем. Слухаючи і читаючи казки, дитина накопичує життєвий досвід, способи поведінки в будь-яких ситуаціях. Творчою роботою є пояснення основних сюжетних ліній, вчинків героїв, порівняння з аналогічною казкою або ситуацією з життя молодшого школяра.

Завдання:

1. Розвиток критеріїв креативності «швидкість», «гнучкість», «оригінальність», «точність», «схильність до ризику».
2. Формування вербального і невербального прояву креативності дітей молодшого шкільного віку.

Робота будується в кілька етапів: на початку навчання доцільно використовувати прийоми, які допоможуть поступово ввести дітей в роль авторів казки. Доцільно використовувати такі методи і вправи (ігри).

1. Виділяємо опорні слова з казки. Даний метод можна уявити у кількох інтерпретаціях:

- Гра «Зачарована казка». Щоб розчаклувати казку, треба за цими словами згадати, як вона називається, хто її автор.

- Колективне виділення опорних слів із казки.
- Самостійний підбір опорних слів.
- Гра «Вгадай казку». Після підбору відповідних опорних слів можна запропонувати молодшим школярам відгадати, про яку казку йде мова.

- Придумати казку за опорними словами.

2. Рішення «казкових завдань», не змінюючи або мінімально змінюючи сюжет казки. Педагогом задається відповідне питання для активізації уяви учнів, наприклад:

- Що треба зробити, щоб братик Іванко напився водиці, але козенятком не став?

- Як зробити так, щоб Золоте яєчко курочки Ряби не розбилося?

- Що може зробити бабуся Червоної шапочки, щоб її не з'їв вовк?

3. Переробляємо вже знайому казку, вводимо нового героя і розвиваємо новий казковий сюжет.

Учні за опорними словами або коротким описом сюжетної лінії повинні згадати казку, визначити зайві слова. На основі зайвих слів їм необхідно придумати новий цікавий розвиток подій у відомій казці і представити її класу. Робота може здійснюватися індивідуально, в парах або підгрупах.

При варіанті підгрупової роботи можна зробити завдання на ускладнення, розбивши казку на частини, і до кожної частини додати нового персонажа або подію. Наприклад, Червона шапочка, бабуся, сірий вовк, колобок; Телесик.

4. Створюємо казкову пародію або «вивертання казки навиворіт». Дане завдання допомагає дітям не тільки складати пародію на знайомий твір, а й дає можливість розвинути його в будь-якому напрямку, змінюючи сюжетну лінію, вводячи нових персонажів, змінюючи жанр твору. Завдання можуть звучати наступним чином: «складіть казку, використовуючи казкові слова і вирази казки, в якій..»:

- згадується фраза «В тісноті, та не в обіді.» (казка «Рукавичка»);
- посварилися лисичка та журавель (казка «Лисиця та журавель»).

5. Скласти казки за заданим початком або кінцем.

Даний вид роботи вимагає найбільшої самостійності учнів, їм запропоновані герої казки, заданий початок або кінець якогось або сюжету, їм необхідно розвинути сам сюжет. Допускається введення додаткових героїв.

Завдання може формулюватися наступним чином:

- складіть казку за аналогією;
- придумайте казку за початковою фразою;
- допишіть продовження казки;
- прослухайте музичний фрагмент і напишіть казку відповідно до його настрою.

При написанні допускається використання гумору. Він стимулює інтерес і є ефективним засобом для зняття напруги, тривоги.

6. Створюємо власну оригінальну казку. Є найважчим видом роботи. Учні придумують казку самостійно: назва, герої, сюжет. Учитель виступає в якості спостерігача або куратора.

По завершенню створення казки її можна оформити у вигляді книги, доповнивши ілюстраціями. Після завершення учні представляють свої казки один одному: вони можуть обмінятися казками, виступити з переказом і презентацією книги перед класом. Решта в цей момент можуть задавати питання.

Підводячи підсумки, хотілося б сказати, що розвивати дитячу літературну творчість можна і потрібно, адже ніколи заздалегідь не знаєш, в який момент і за яких обставин розкриється внутрішній світ тієї або іншої дитини. Існує маса різних прийомів і способів, допомагають учням розкрити себе. І дуже важливо, щоб вчителі застосовували ці методи в роботі з дітьми на уроках читання в початкових класах.

Висновки до розділу 2

Перспективність процесу формування креативного мислення у дітей не тільки в тому, що він стосується лише одного школяра, а, головне, він здатен «захопити» й всіх учасників освітнього процесу, тому для педагога дуже важливо створювати у навчальному процесі ситуації успіху, проводити дидактичні ігри, використовувати різні методи, прийоми та принципи для формування і розвитку креативності, фантазії, уяви та творчості.

Не слід забувати, що креативність учнів формується і розвивається за допомогою різних способів, також треба опиратися на думку кожної дитини, приймати її, але не нав'язувати свою, звертати увагу на вподобання, адже результатом цієї праці можуть стати нові відкриття.

Формуючи креативність учитель має приймати вибір учня, створювати атмосферу для того, щоб учні вільно висловлювали свої думки і відчували себе в безпеці. Для формування креативності треба дитині давати простір для творчості, ідей, пошуку відповідей, розвитку її фантазії.

Літературні твори мають величезний вплив на формування особистості дитини, її духовно-моральний розвиток. Уроки читання дають широкі можливості пізнанню світу, духовного життя людини, вчить міркувати над випадками з життя людей, їх непростими взаємовідносинами, співвідносити характери і вчинки героїв творів зі своїми вчинками.

Учні початкових класів розвиваються в діяльності, шукають, здобувають знання, порівнюють, групують, класифікують завдяки наданій їм свободі для самовираження. Це сприяє розвитку творчої активності на уроках читання. В першу чергу ми працюємо над з'ясуванням стилю і жанру твору, потім над його художніми особливостями.

Таким чином, використання описаних нами прийомів для формування креативного мислення на уроках читання в початкових класах дозволяє отримати дуже хороший результат, оскільки використовуються різні джерела інформації, задіяні різні види пам'яті і сприйняття.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було досліджено формування та розвиток креативного мислення в учнів початкових класів, також представлена розробка методичних рекомендацій щодо формування креативного мислення в учнів молодшого шкільного віку на уроках літературного читання.

Мета магістерської роботи досягнута. Зокрема:

1. Проаналізовано сутність поняття «креативне мислення» в психолого-педагогічній літературі.

На буденному рівні креативність проявляється як кмітливість – здатність досягати мети, знаходити вихід з уявної безвихідної ситуації використовуючи обстановку, предмети і обставини нестандартним образом. Ширше – нетривіальне і дотепне рішення проблеми.

З 50-х років XX століття психологічній науці став відомий феномен креативність. Поняття «креативність» (від лат. creatio – створення, творче) має достатнє поширення в наш час і в вітчизняній, і в зарубіжній психологічній науці.

Креативність – це здатність до творчості, яка розвивається в процесі життєдіяльності людини поряд з розвитком інтелекту і особистості людини в цілому.

Формуванню креативного мислення приділяється велика увага. Багато науковців (А. Маслоу, В. Колеснікова, Є.Ільїн, Л. Виготський, О. Савченко та ін.) звертаючись до характеристики креативності, описують її з точки зору творчої здатності, прояв і розвиток якої пов'язаний з розвитком уяви, фантазії. Психологи стверджують також, що розвиток креативності здатний якісно змінювати особистість людини.

2. Визначені передумови використання креативного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі.

Одним із головних педагогічних завдань з розвитку креативного мислення в молодшому шкільному віці є формування асоціативності, діалектичності і системності мислення, так як розвиток саме цих якостей

робить мислення молодшого школяра гнучким, оригінальним і продуктивним. Велике значення при цьому має асоціативність, під якою розглядають здатність бачити зв'язок і подібні риси в предметах і явищах, на перший погляд не порівнянних. Завдяки її розвитку процес мислення стає гнучким і нестандартним.

Розвиток креативності дітей молодшого віку шкільного віку є невід'ємною частиною особистісного розвитку учнів в початкових класах і вимагає, як спеціально відібраного змісту освіти, так і цілеспрямованого відбору пов'язаних з ним педагогічних технологій. Зупинимось детальніше на обґрунтуванні відбору педагогічних технологій, що дозволяють вирішувати завдання розвитку креативності молодших школярів в освітній діяльності, реалізованої на уроках.

Однією з передумов успішного розвитку креативності учнів початкових класів є включення в процесі навчання інтерактивних технологій, які дозволяють молодшим школярам взаємодіяти між собою.

3. Здійснити діагностику рівнів креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Було здійснено діагностику рівнів креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання за методикою В. Печенізької. У дослідницькій роботі взяли учні 3 класу. За результатами дослідження можна зробити висновок, що високий рівень креативного мислення мають 4 учні (16%), 7 учнів (28%) – середній рівень і 14 учнів (56%) мають низький рівень розвитку креативного мислення.

4. Запропоновані методичні рекомендації щодо формування креативного мислення учнів початкових класів на уроках літературного читання.

Учні початкових класів розвиваються в діяльності, шукають, здобувають знання, порівнюють, групують, класифікують завдяки наданій їм свободі для самовираження. Це сприяє розвитку творчої активності на уроках читання.

Уроки читання мають величезний вплив на формування особистості дитини, її духовно-моральний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анджейчак А. М. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина*. 2014. № 5. С. 8-12.
2. Андрія В. Педагогіка творчого саморозвитку: інноваційний курс. К:Основа. 2016. 318 с.
3. Антонова О.С. «Як я виховую інтерес до книги». *«Початкова школа плюс до і після»*. 2006. № 12. С. 27-28.
4. Антонович Є.А. Художні техніки в школі. К.: ІЗМН. 2001. 312 с.
5. Арделян О. Загальнопізнавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів. *Рідна школа*. 2001. №4. С.78-80.
6. Барбашова І. А. Загальні основи педагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. Бердянськ : Видавництво Ткачук О. В. 2009. 197 с.
7. Барко В.І., Панок В.Г., Лазаревський С.В. Креативність та її діагностика. *Одарована дитина*. 2001. №6. С.22-27
8. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі. Запоріжжя: Відгук. 2012. 274 с.
9. Бех І.Д. Грані духовного зростання особистості. *Початкова школа*. 2017. № 2. С.1-5.
- 10.Бібік Н.М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: [монографія]. К.: Педагогічна думка. 2014. 346 с.
- 11.Варій М.Й. Загальна психологія: навч. посібн. 3-тє видан. К.: Центр учбової літератури. 2009. 107 с.
- 12.Вашуленко О. Типи і структура уроків навчання грамоти (читання). *Початкова школа*. №12. 2014. С. 5–10.
- 13.Ващенко Н.І. Виховання в молодших школярів любові до читання. *Початкова школа*. 1999. № 2. С. 11-16.
- 14.Вердіна С.В., Панченко А.Г. Секрети педагогічної майстерності. Уроки для вчителя. Х.: Вид.група «Основа». 2008. 111 с.
- 15.Виготский Л.С. Психологія розвитку людини. М.: Ексмо. 2003. 1134 с.

- 16.Вовк Л.П. Виховання у цілісному педагогічному процесі: навч.-метод. комплекс. К.: МП Леся. 2013. 376 с.
- 17.Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія». 2002. 576 с.
- 18.Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків. 2005. 110 с.
- 19.Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Т.В. Воробйова. Тернопіль. 2014. 19 с.
- 20.Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : науковометодичний посібник. Харків : Книгоспілка. 2017. 190 с.
- 21.Галендей Г. Роздуми про шляхи розвитку творчих здібностей і обдарованості учнів. *Початкова освіта*. 2001. №15. С. 6.
- 22.Голубченко І.О. Вироблення в учнів деяких теоретико-літературних уявлень. *Початкова школа*. 1997. № 7.
- 23.Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. Либідь. 1997. 376 с.
- 24.Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. Мандрівець. 2000. № 3-4.
- 25.Державний стандарт освіти. Словесність. Читання. Нова Українська Школа. 2019. № 7.
- 26.Державний стандарт початкової освіти Електронний ресурс / Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/>
- 27.Джежжелей О.В. Формування кола читання молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. № 1. С. 33-38.
- 28.Дідик О.В. Компетентнісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. Х.: Основа. 2010. 144 с.
- 29.Дружинин В.Н. Психологія здібностей. СПб. П. 2008. 358 с.
- 30.Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: Навч.посіб. К. Центр учбової літератури. 2012. 242 с.

- 31.Елективний курс «Читання». 1-4 класи. Харків: Вид. група «Основа». 2011. 109с.
- 32.Закон України «Про освіту» від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII
- 33.Золотарьова А. Казкова співдружність. Початкова школа. 2018. №10.
- 34.Іванова Л.І., Петух О. Літературознавча робота у 1-4 класах. *Початкова освіта*. 2006. № 8. С.13-16.
- 35.Іванова Л. М. Уроки літературного читання у початкових класах. *Початкова освіта*. 2001. №37. С.1-3.
- 36.Інтерактивне навчання: Добірка статей. *Нова Українська Школа*. 2019. №44. С.1-23
- 37.Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. К.:Вища школа. 2005. 180 с.
- 38.Кліманова Л.М. Навчання читання в початкових класах. *Школа*. 1999. № 18. С. 24-29.
- 39.Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К. 1999. 235 с.
- 40.Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в Новій Українській Школі. К.: Педагогічна думка. 2018. 346 с.
- 41.Корнійчук І. Б. Складові майстерності вчителя на уроках читання в початкових класах. *Освітянин*. 2002. №2. С.8-12.
- 42.Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця. 2012. 108 с.
- 43.Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник.[3-тє вид., випр]. К.: Знання-прес. 2008. 447 с.
- 44.Макаренко В.М. Як опанувати технологію формування критичного мислення Х.: Вид. група «Основа». 2014. 96 с.
- 45.Маслоу А. Мотивація та особистість. СПб.: П. 2012. 352 с.
- 46.Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. К.: Стилос. 2006. 543 с.

- 47.Новоселов С. А. Турнір Юних винахідників та раціоналізаторів як комплексного розвитку творчих здібностей. *Освіта та наука*. 2011. № 10. С.83-95
- 48.Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посібник. За ред.Н. Й.Волошиної. К.: Ленвіт. 2002. 344 с.
- 49.Науменко В.О. Формування навичок читання. *Початкова школа*. 2016. №4.С. 34.
- 50.Перкінс Д.Н. Творча обдарованість як психологічне поняття. Суспільні науки за рубежом. Сер. Наукознавство. - 1988.-№4.- С.88-92.
- 51.Пермяков О. А. Педагогіка : навч. посіб. К. : Знання. 2006. 171 с.
- 52.Печенізька В. М. Розвиток креативного мислення на уроках літератури. Науковометодичний електронний журнал «*Концепт*». 2016. №2 С. 86-90.
- 53.Підласий І. П. Педагогіка початкової школи: підручник Електронний ресурс. 2010. Режим доступу до ресурсу: <http://ibib.ltd.ua/neravnomernost-razvitiya-26112.html>.
- 54.Пометун О.І., Пироженко Л. В. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посіб. К.І.А.С.К. 2003. 192 с.
- 55.Програми для середньої загальноосвітньої школи : 1-4 класи. К. : Нова Українська Школа. 2019. 432 с.
- 56.Про затвердження Державного стандарту початкової освіти Електронний ресурс. Кабінет Міністрів України. 2018. Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogostandartu-pochatkovoyi-osviti>.
- 57.Роджерс. К. К. Теорія творчості: погляд на психотерапію. Становлення людини. М.: Прогрес. 1994. 74-79 с.
- 58.Роджерс К. Р. Гуманістна психологія. Теорія та практика. М.: Московський психолого-соціальний університет (МПСУ). 2013. 321 с.
- 59.Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вміє самотійно вчитися. *Початкова школа*. №8. 2007. С. 1-5.

- 60.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для вузів. Київ. Генеза. 2002. 368 с.
- 61.Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя. К.: Освіта. 2007. 205 с.
- 62.Савченко О.Я. Підготовка учнів до сприймання нових художніх творів. *Початкова школа*. 2004. № 11. С.12-18.
- 63.Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр. S. 2007. 256 с.
- 64.Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К: Просвіта. 2001. 416 с.
- 65.Скрипченко О. Розумовий розвиток молодших школярів. К.: Знання. 2015. 248 с.
- 66.Стернберг Р.Практичний інтелект. СПб.: П. 2002. 272 с.
- 67.Стеценко І. Логіки світу. Розвиток логічного мислення молодших школярів. К.: Редакція загально педагогічних газет. 2014. 112 с.
- 68.Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. В.О. Сухомлинський. К. : Рад. школа. 1977. Т. 5. с. 123.
- 69.Тамберг Ю. Як навчити дитину думати: навч. посіб. К.: Знання. 2014. 320 с.
- 70.Ткачук Г. Читання – розгляд як системний метод формування культури читацької діяльності учня. *Нова Українська Школа*. 2019. № 9. С.7-10.
- 71.Торренс Е.П. Теоретичні основи психологічної діагностики креативності. М.1998. 120с.(37)
- 72.Хабарова Т. Ю. Розвиток креативності учні молодшого шкільного віку сімейними традиціями: автореферат дис. ... кандидата психологічних наук : 19.00.13. Т. 2010. 23 с.
- 73.Шурухт С.М. Підлітковий вік: розвиток креативності, свідомості, емоцій, комунікації та відповідальності. СПб. Р. 2006. 112 с.
- 74.Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. № 3. С.14-18.
- 75.Яковлева В. І. Шляхи вдосконалення уроків читання. *Початкова школа*. 2006. № 6. С.12-17.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СУЧАСНІ ВАРІАНТИ ПОБУДОВИ УРОКІВ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Уроки вивчення творів одного жанру є найбільш поширеними. Їх структура, кількість і послідовність етапів (навчальних епізодів і ситуацій) визначається передусім особливостями творів певного жанру. У початкових класах учні читають твори близько двадцяти жанрів (малі форми усної народної творчості й авторські – українських і зарубіжних поетів і письменників).

Ця різноманітність жанрів зумовлює різноманітність особливостей побудови уроку: принципово по-іншому можна планувати урок, де діти читають, наприклад, ліричну поезію Лесі Українки «Давня весна», і урок, на якому опрацьовується велике за обсягом оповідання з розгорнутим сюжетом – «Космонавти з нашого будинку» Всеволода Нестайка.

Уроки-сходінки до монографічного вивчення творчості письменника характерні для вивчення тем розділів «Шевченкове слово», «Вірші про світ природи і дитинства», «Поетична світлиця», «Твори зарубіжних письменників» та ін. На цих уроках створюються передумови для заглиблення у творче читання кількох творів одного автора, розширення й упорядкування знань про особистість письменника. Наприклад, у 4 класі впродовж 2-3 уроків діти читають твори Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, П.Тичини, М.Рильського, більше дізнаються про життя і творчість, актуалізують раніше вивчене. Елементи монографічного підходу визначають особливості змісту і методики й тих уроків, що присвячені творам Л.Глібова, Олександра Олеся, Л.Костенко, Г.Бойка, А.Костецького, С.Жупанина та ін. Важливу мотиваційну і навчальну функцію відіграє на цих уроках доступна, емоційна розповідь вчителя про авторів творів, обставини його життя або історію написання книги, розгляд

портрета. Як правило, на таких уроках, крім матеріалу, поданого у підручнику «Літературне читання» (2-4 кл.) бажано залучити додаткові ілюстрації, краєзнавчі відомості.

Проведення уроків-інсценізацій передбачає розігрування учнями ситуацій за прочитаним. Уже в 2 класі діти охоче розігрують сценки за творами, які мають чіткі виразні діалоги. У 3-4 класах також вивчається чимало творів різних жанрів, що дозволяють залучити дітей до інсценізації. Наприклад, у 4 класі доцільними є уроки-інсценізації за п'єсою «Лисиця, що впала з неба» Н. Шейко-Медведєвої, байками, запровадження елементів інсценізації у відтворенні народних усмішок, епізодів казок «Біда навчить» Лесі Українки, «Лисичка-кума» І. Франка, віршів Г.Бойка, О.Сенатович, А.Костецького та ін. У багатьох оповіданнях наявні емоційно напружені, динамічні діалоги, які близькі життєвому досвіду дітей. Наприклад, діалоги з оповідань «Задачі трапляються різні» О.Єфімова, «Чорна кішка, або Магічне число «сім» В.Чемерис, «Космонавти з нашого будинку» В.Нестайка, «Я і мій телевізор» В. Кави, «Як Незнайко був художником» М. Носова діти з великим задоволенням готують для розігрування в класі.

Близькими до уроків-інсценізацій є уроки з ігровим сюжетом. Цей вид уроків з успіхом можна застосовувати в усіх класах під час вивчення різних тем. Ігрові сюжети виступають як основа побудови сценаріїв уроків. Наприклад, темами уроків з ігровими сюжетами можуть бути «Мандрівка сторінками улюблених казок», «Мандрівка по Шевченківських місцях», «Зустрічі у клубі веселих і винахідливих», «Матч Чомучок з Пізнайками» та ін. Крім того, ігровий сюжет може бути основою проведення цікавих узагальнюючих уроків, уроківранків («Дружба з книгою – це свято», «Новорічна тема у творах різних жанрів», «З гумором про серйозне»).

Уроки-мандрівки, уроки-подорожі також є варіантами ігрового уроку. Основою такого уроку може стати карта подорожі, де діти пересуваючись зупинками виконують цікаві ігрові завдання. Включення музичних фрагментів емоційно і методично прикрашає урок, знімає перевтому учнів.

Уроки-роздуми вирізняються від інших типів уроків тим, що читацька діяльність учнів зосереджена на аналізі й розв'язанні своєрідних моральноетичних проблем і пізнавальних задач, які випливають з ситуації, описаної у творі.

На інтегрованих уроках великий розвивальний потенціал дає поєднання сприймання поезії, яке підсилюється образотворчим мистецтвом і музикою. На таких уроках художній образ набуває нових граней, яскравості через сприймання різних засобів його відображення.

Без навчального діалогу неможливий жоден урок, адже він є формою реакції будь-якого опитування, узагальнення. Діалог виступає важливим змістовим і діяльнісним компонентом уроків-роздумів, уроків-інсценізацій, але тут він лише засіб, підпорядкований розв'язанню інших завдань. Діалог є основним компонентом особистісно орієнтованого навчання, яке утворює форму навчального спілкування, побудовану на активній взаємодії та взаєморозумінні його учасників. Особливостями такого спілкування є: стимулювання самостійних суджень учнів, опора на їхній життєвий і читацький досвід; розгорнутий обмін думками, репліками, враження від прочитаного, короткі дискусії. Це створює сприятливі умови для індивідуального самовираження кожної дитини, розвитку комунікативного потенціалу, грамотного використання вербальних і невербальних засобів спілкування.

У 2-3 класах у методичному апараті підручників з літературного читання закладено передумови для оволодіння учнями такою взаємодією. У 4 класі цей напрям охоплює: роботу учнів у парах, групах; навчання умінню задавати запитання один одному за прочитаним; навчання умінню ставити запитання до тексту; визначення діалогів у текстах, уміння їх читати; конструювання діалогів на задану тему; побудова на основі діалогу тексту-опису чи тексту-розповіді; перетворювання абзаців розповідного тексту в діалоги; інсценізування діалогів.

У 3-4 класах переважає читання мовчки, тому для побудови діалогових уроків визначальним є відбір відповідних текстів, їх доступність, емоційність, обсяг, наявність «підтексту», можливість дискусій щодо оцінних суджень.

Схема Читаю сам – обговорюємо в діалозі і полілозі» є переважаючою для таких уроків. Хоча діалоги-полілоги можуть передувати самотійному читанню, якщо діти висловлюють прогностичні судження щодо змісту твору, обговорюють смисл заголовка тощо.

На уроці-діалозі вчитель у співпраці з учнями формулює проблему, керує послідовністю пізнавальної і читацької діяльності, непомітно, терпляче допомагає дітям сформулювати більш точно свою думку, не перетворює діалог у монолог «всезнаючої» людини.

Уроки розвитку літературних творчих здібностей учнів мають на меті розвиток літературних творчих здібностей. Цілі таких уроків можуть стосуватися: розвитку спостережливості, образного мислення, уяви, умінь конструювати, перетворювати, доповнювати, створювати нові образи, тексти на основі прочитаного, побаченого, почутого. Важливим є включення у зміст уроків творчих завдань, які стимулюють різні елементи літературно-творчих здібностей. Відповідно до мети уроку і можливостей текстів доцільно використовувати творчі завдання, які спрямовані на розвиток різних проявів літературно-творчих здібностей. Основні з них:

- зосередження уваги на якостях творчої особистості (розвинена уява, образне мислення, вміння у звичайному побачити незвичайне): «Завдяки чому хлопчику вдалося зробити іграшку?» («Корінець» Т.Коломієць); «Що спонукало автора скласти перший вірш? Чи переживав ти подібні почуття?» («Як я став письменником» А. Камінчука);

- розвиток репродуктивної та творчої уяви, образного мислення: «Яку картину викликає цей вір у твоїй уяві?» («Квітка» Д.Павличка); «Якими ти уявляєш Володю і Сергійка: які вони на вигляд, скільки їм років?» («Їжачокреп'яшок») В.Артамонової;

- розвиток емоційної чутливості, що дає можливість передати почуття автора, відчути тональність твору: «З яким настроєм читатимеш вірш уголос? Прочитай вірш так, щоб читачі відчули твоє ставлення до зображеного. Прочитай вірш наспівно, задушевно»;

- розвиток мовленнєвих умінь, збагачення словника учнів образними висловами, епітетами, порівняннями: «Як поет звертається до рідної оселі, яке порівняння вживає?» («ти стоїш, небагата і пишна...» В.Симоненка); «Знайдіть у вірші порівняння. Які образи вони створюють?» («Веселка на долоні» М.Сингаївського);

- створення власних продуктів: придумування ланцюжків римованих слів; доповнення віршів словами, що римуються, продовження казки: «Як продовжити казку?» («Жива казка» В.Струтинського); створення власної казки на основі прочитаної: «Яку казку про вітер ти склав би?» («Як побачити вітер» В.Кухалашвілі); складання казки на задану тематику: «Уяви, що ти потрапив до країни Квітів. Що це за країна, хто її мешканці, які в них свята, де їхня цариця?», складання розповіді за пропонованою назвою: «Придумай розповідь «Клопоти бджілки, яка живе у дзвіночку».

Підготовка і проведення узагальнюючих уроків в умовах зміни змісту і методичних підходів предмета «літературне читання» передбачає повну новизну.

У підручнику літературне читання О.Савченко після кожного розділу є блок «Перевір свої досягнення», у якому зазначено основні позиції імовірного сценарію узагальнюючого уроку. На узагальнюючих уроках навчальна діяльність передбачає включення ігрових елементів, ребусів, коротких вікторин. З метою підготовки учнів до підсумкового тематичного оцінювання доцільно включати завдання тестового характеру, на вибір правильної відповіді, доповнення, конструювання.

Урок читання у 2 класі

Тема: Головні слова у літературних текстах.

Мета: формувати поняття « головні слова в тексті», вчити знаходити їх у реченні; закріплювати знання про речення, його види за метою висловлювання; розвивати мовлення та мислення учнів; вміння аналізувати, доводити розвивати мовлення та мислення учнів; вміння аналізувати, доводити, синтезувати отриману інформацію; виховувати згуртованість, наполегливість у досягненні знань, лідерські якості учнів, уміння працювати у парах та самостійно.

Обладнання: мультимедійна презентація до уроку, опорна схема «Головні герої художнього тексту».

Хід уроку

I. Організаційна частина

І знову пролунав дзвінок.

Всіх він скликав на урок?

Будемо гарно працювати

Щоб усіх героїв роману знати.

II. Актуалізація літературних опорних знань

Хвилинка-розминка

Одягла зима у шубки

І дерева, і кущі.

А для цього у сніжинки

Заморозила дощі.

- Цьогорічна зима дійсно є справжньою. Принесла нам і морози, багато снігу та довгі зимові канікули. Я впевнена, що вдома ви не сиділи, а залюбки бавилися на вулиці. Розкажіть про це...З якими героями ви ототожнюєте себе в сучасних умовах?

III. Повторення знань учнів про речення у зимових казках. Гра «Гімнастика для розуму»

Діти винесли із дому
Лижі, санки, ковзани
І з гори летять щодуху,
Обганяючи вітри.

- Ми з вами теж покатаємося з гірки під час гімнастики для розуму, щоб налаштуватися на плідну роботу.

- *Що мовчки говорить? (книга)*
- *Що у світі найшвидше? (думка)*
- *Якого героя літературного твору називають позитивним?*
- *Чим закінчується літо і починається осінь? (буквою о)*
- *Що знаходиться посередині озера? (буква е)*

IV. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку читання

- Та не забуваємо про нову зимову розвагу – ліпимо сніговичка!

Зі слів складається речення. Сьогодні наше завдання повторити знання про зимові розваги, зокрема про сніговичка, а також дізнатися нову інформацію.

Що ви знаєте про сніговичка?

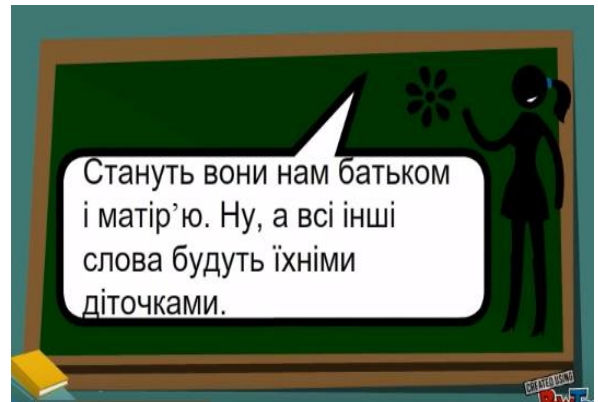
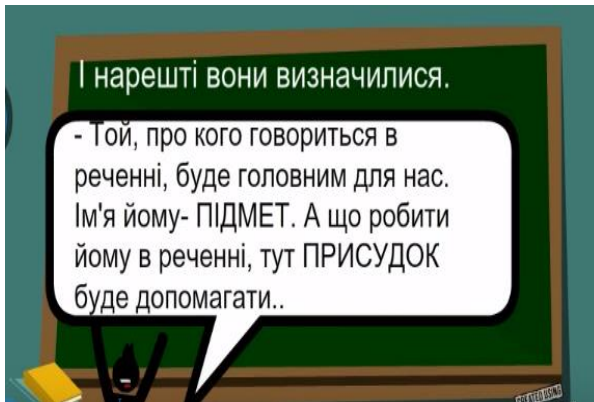
V. Вивчення нового матеріалу

1. Пояснення вчителя + опорна схема. Навчальна казка

- Як ви гадаєте, чи всі слова в реченні рівноправні?
- Я розповім вам одну історію .

Колись давним-давно жили у реченні слова. Не ділилися вони за значенням, всі жили на рівних: весело та спокійно. Та одного разу в реченні трапилася метушня, усі слова сполошилися:

- Як погано! Хто тут головний? Кому ми доручимо керівництво? Немає ні батька, ні матері... Нікому замовити за нас ні слівця... Стали думати й гадати, кого ж головними назвати. Нарешті визначились.

VI. Фізкультхвилинка

Закріплення вивченого матеріалу

1. Вправа 257, ст.100 (робота в парах).

2. Вправа 283, ст.107 (самостійно).

- З якої казки речення?
- Скільки дійових осіб у казці?
- На вашу думку, хто був головним героєм казки?

Ось уже гуртом зліпили

Красеня – сніговичка,

І сніжинки навкруг нього

Закружляли гопачка.

VII. Підсумок уроку читання

За розваги ці казкові

І великі, і малі

Від душі будемо вдячні

Сивій зимоньці – зимі.

- Я Вам вдячна за роботу!

